

1

Година Българска Наука!

**Списанието, което дава на
читателите си поле за изява!**

Новини

Астрономия

Венеция

Европейското чудо

Ботаника

Книговедска история

Българска история

Литературен анализ

Личност

Техниката е изкуство ...

Стипендии и конкурси

Тестове, задачи, теми

Приемни изпити и дати

Образование в Европа и САЩ

Частни училища

Колежи

Университетите в България

Езикови курсове, TOEFL, SAT, TOEIC

Новини за кандидат-студентите

Uchenik.com

регистрацията е разрешена само за амбициозни

Здравейте читатели на BG-Science! Вече навършихме една година от създаването на проекта BG-Science.

Започнахме точно на 12. 12. 2005 г. с около 4-5 статии в сайта няколко поста във форума и 1 бр. на сп. „Българска Наука“, което тогава се казваше „BG-Science“. Всичко беше много аматьорско и ние няхахме представа в каква област навлизаме, но бяхме с много амбиции и с голям хъс за развитие. Тези, които помнят нашето начало знаят най-добре как беше. Като всяко начало, така и

нашето беше трудно и с месеци ние няхахме повече от 40-50 потребителя на ден. А списанието се четеше от не толкова голяма аудитория. Но ние не се отчайвахме и продължавахме да слагаме статии в сайта и да мислим всевъзможни начини за подобрене на списанието. След това дойде и малко отплата за труда ни, имахме над 200 потребителя дневно,

което си беше чисто постижение имайки предвид от кога съществува сайта.

През лятото (юли, август) списанието спря, но започна на 1 Септември с нова сила. Нови рубрики, нов дизайн и повече авторски статии. На 15 същия месец започнахме нов проект – сп. „Технологии“. Той въобще не започна като предшественикът си, а направо мина 1000 изтегляния от сайта за първия месец. Както всичко така и то получи положителни и негативни

отзиви. Стараехме се и продължаваме да се мъчим да правим всичко в по-високо качество и да влагаме повече професионализъм.

В момента сайта и форума общо имат над 1000 посещения и 5000 импресии на ден.

Списанията се теглят над 2000 пъти, като само до момента последния брой на „Българска Наука“ (11) има 2704 изтегляния.

Включително и последните няколко броя на списанията се качат в диска на сп. „Данлоуд БГ“
А самият сайт има към 900 статии и материали.

сп. „Българска Наука“

7 брой 614 пъти за целия Юни (излязъл)

7 брой 198 пъти

за целия Юли

7 брой 192 пъти за целия Август

7 брой 139 пъти за целия Септември

7 брой 137 пъти за целия Октомври

7 брой 191 пъти за целия Ноември

7 брой 225 пъти за целия Декември

8 брой 852 пъти за целия Септември (излязъл)

8 брой 234 пъти за целия Октомври

8 брой 244 пъти за целия Ноември

8 брой 254 пъти за целия Декември

9 брой 975 пъти за целия Октомври (излязъл)
[качен в диска на сп. Download.Bg]
9 брой 420 пъти за целия Ноември
9 брой 291 пъти за целия Декември

10 брой 1423 пъти за целия Ноември (излязъл)
10 брой 639 пъти за целия Декември

11 брой 2704 пъти за целия Декември (излязъл)

Тегления от други сайтове:

Арена (arenabg.com) - за жалост не можем да видим колко е изтеглен торента, но предполагаме над 500 (всички)

Линкос (torrents.linkos.bg)

Всички (до 7 брой) 752

8, 9 и 10 брой се качат отделно и така всички нови броеве...

От <http://www.e-bookbg.com/>

са към 200 пъти, но с всеки изминал ден се увеличават тегленията...

Датата (torrents.data.bg) над 900 (за всичко до 7 брой) и се качат всички нови броеве...

сп. "Технологии"

1 брой 829 пъти за целия Септември (излязъл)
1 брой 553 пъти за целия Октомври
1 брой 419 пъти за целия Ноември
1 брой 235 пъти за целия Декември

2 брой 620 пъти за целия Октомври (излязъл)
2 брой 475 пъти за целия Ноември
2 брой 168 пъти за целия Декември

3 брой 795 пъти за целия Ноември (излязъл)
[качен в диска на сп. Download.Bg]

“Българска Наука” съвместно с uchenik.com

3 брой 627 пъти за целия Декември

Тегления от други сайтове:

Арена (arenabg.com) - за жалост не можем да видим колко е изтеглен торента, но предполагаме над 500 (всички)

Линкос (torrents.linkos.bg)

<http://www.e-bookbg.com/>

са към 200-300 пъти, но с всеки изминал ден се увеличават изтеглянията...

Публикувана статия в сп. Данлоуд БГ се споменава нашето списание.

можете да видите статията от ТУК

За тези които нямат регистрация ви предоставяме част в която ни споменават.

сп. "Данлоуд БГ" брой 10/2006

Ето, че дойде време и за едно сериозно и много полезно е – списание, а то се нарича “БГ наука”. Неговият адрес е: <http://bgнаука.com>.

То е научно списание, даващо ни информация от света на историята, биологията, астрономия и други науки. Имате възможността да си изтеглите като .pdf всички броеве от 1-ви до 8-ми (текущ). Във всеки брой ще откриете ценна и доста полезна информация и факти, някои под формата на новини. В самия архив от новини в страницата на списанието ще “потънете” в “морето” от информация. Там ще научите за първото прелитане край луната, за тайнствената стена на Япет, мидената плантация край Каварна и т.н. Любителите на биологията ще прочетат за големия воден бик от раздела зоология и за “Семейство Брезови” от ботаниката. От “страницата” физика/химия пък ще научим законите на Нютон, какво представлява ракетното гориво и т.н. Ако се колебаете или просто не знаете значението на даден термин, : <http://bgнаука.com> разполага с подробен речник, в който ще намерите нужната информация. Да речем, че ви е харесало списанието или не сте съгласни с дадена теза имате възможността да обсъдите това в форума на сайта. “БГ наука” е българското научно е-списание, което наистина заслужава внимание и ни обогатява със знания.

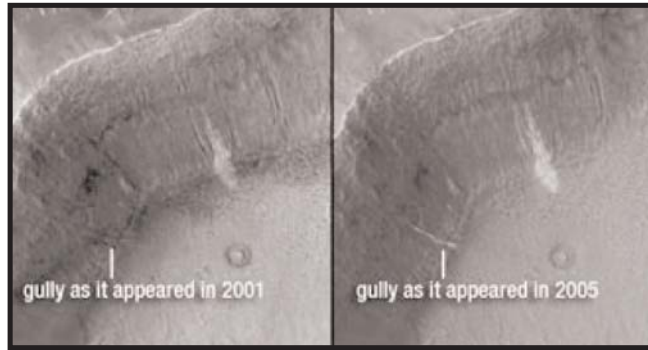
Откриха течна вода на Марс

НАСА разполага със снимки, на които се виждат нови утайки и седименти в две дерета на Марс, натрупани през последните 7 години. Тези наблюдения са най-силното доказателство, че на повърхността на Марс все още тече вода от време на време.

Течната вода, за разлика от водния лед и водната пара (които се наблюдават на Марс), е жизнено важна за развитието на живот. Камерата на Марс Глобъл Сървейър ни предостави ново доказателство за съществуването на утайките чрез снимки, направени през 2004 и 2005 година. Откриването на течна вода на „Червената планета“ поставя въпроса за наличието на микробиален извънземен живот.

наноси преди да замръзне напълно. Новите свежи наноси са с дължина няколко десетина метра.

Най-вероятно оттенъка на наносите се дължи на солите във водата и леда. Той е светъл, а оттенъка от прах върху следите на марсоходите е тъмен. Ако седиментите бяха прахови, то те щяха да са тъмни.

Екипа на Марс Глобъл Сървейър е открил десетки хиляди дерета на Марс до сега. Повечето дерета са на 30° или повече градуса географска ширина и на двете полусфери. Тяхното наличие беше оповестено за първи път през 2000 година. За да проверят дали в тези дерета тече вода, учените редовно снимали едни и същи дерета в търсене на промени, направени от

течащата вода. На една двойка снимки се вижда дъно, което се появило след средата на 2002 година. Това беше пясъчна дюна и се предполага, че течение на сух пясък е издълбало коритото.

Днешното откритие за първи път показва дъно, издълбано от течна вода. И двете дерета са в кратери – Тера Сиренум и Кентавър Монтес.

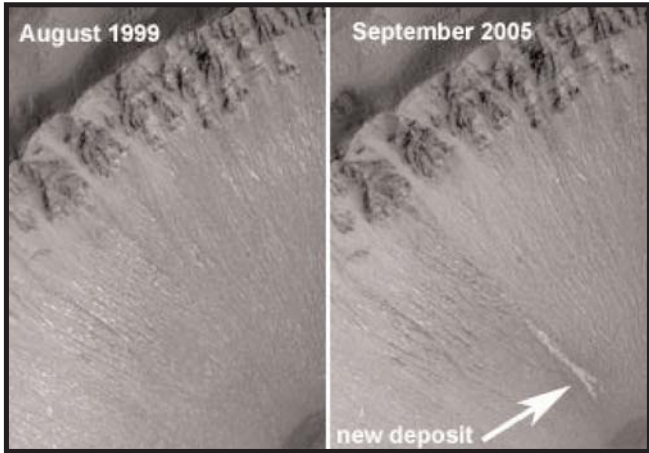
Тези пресни отлагания предполагат, че на някои места на Марс все още извира течна вода. Това поставя

въпроса как може течна вода да съществува под повърхността и дали в подпочвените езера съществува живот. Бъдещите мисии може да ни дадат отговора.

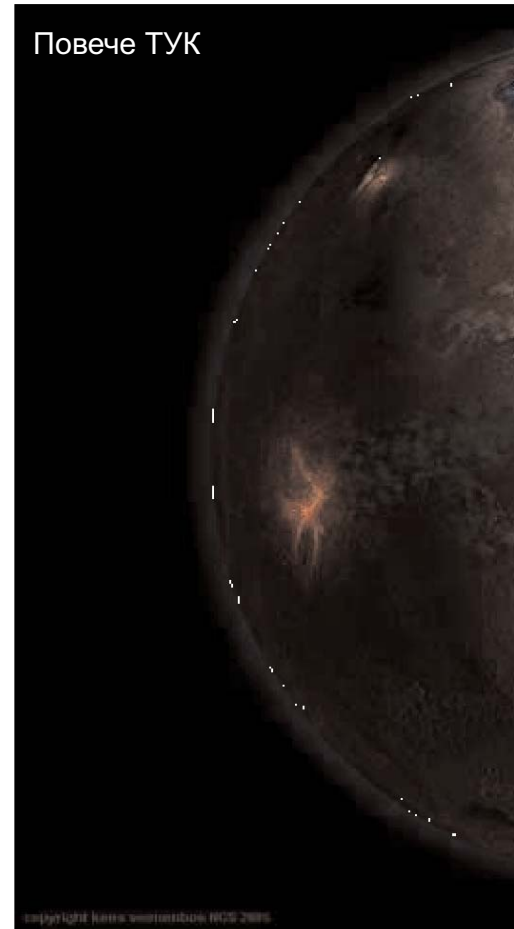
Марс Глобъл Сървейър е в орбита около Марс от 1997 година и надживя планираната си мисия, но апарата не отговаря от началото на ноември тази година. Марсоходите Спирит и Опортюнити се опитаха да установят контакт с апарата, но не успяха. Същевременно Марс Риконисънс Орбитър - най-новият апарат на Марс - се опита да направи снимка на

Глобъл Сървейър, но не успя да го засече. Инженерите още не са се отказали да търсят апарата.

Марс преди да изсъхне:

Формата на тези утайки е точно такава, каквато се очаква да е, ако е текла вода наскоро. Те имат разклонения като пръсти и се виждат как заобикалят малки препятствия. Атмосферата на Марс е толкова тънка, а температурата е ниска, че течна вода не може да съществува дълго време на повърхността. Тя би се изпарила или замразила много бързо. Но учените смятат, че водата може да остане достатъчно дълго време течна, след като излезе на повърхността, за да образува

Издигането на едно чудовище, Delta 4H - втори рунд

Снимки на издигането на чудовището можете да видите ето тук. Не ги пускам директно тук, защото са copyright. Чудовището си има и име - Delta 4 Heavy. Ракетата ще излети на 1 април и ще изведе сателита за ранно предупреждение за атака с балистични ракети DSP-23. Ракетата ще постави сателита директно в геосинхронна орбита! Това което се вижда на снимките е първата степен на ракетата - трите CBC (Common Booster Cores), задвижвани от по един Rocketdyne RS-68 двигател. Двигателите са подобни на тези на совалката. Те работят на течен водород и течен кислород. Всеки от двигателите генерира по 3312,8 kN тяга и 410 секунди специфичен импулс. Когато са пълни, ядрата тежат по 226,4 тона всяко, а когато са празни

на 327-ата секунда от полета.

Втората степен на ракетата разполага с двигател RL-10B-2. Тя тежи 30,71 тона пълна и 3,49 тона празна. Двигателя генерира 110 kN тяга и 462 секунди специфичен импулс. Стартира на 343,5-ата секунда. Работи в продължение на 850 - 1125 секунди. "Храната" му е като на първата степен - течен водород и течен кислород. Товара се отделя на 5214,1-ата секунда (за изстрелване в геотрансферна орбита).

Общо взето височината на ракетата достига 77,2 метра, а диаметъра на всеки бустер (ядро) е 5 метра. Масата и е "само" 733,4 тона, а товароподемността варира от 8,6 до 25,8 тона за ниска земна орбита и от 3,9 до 10,843 тона до геотрансферна орбита.

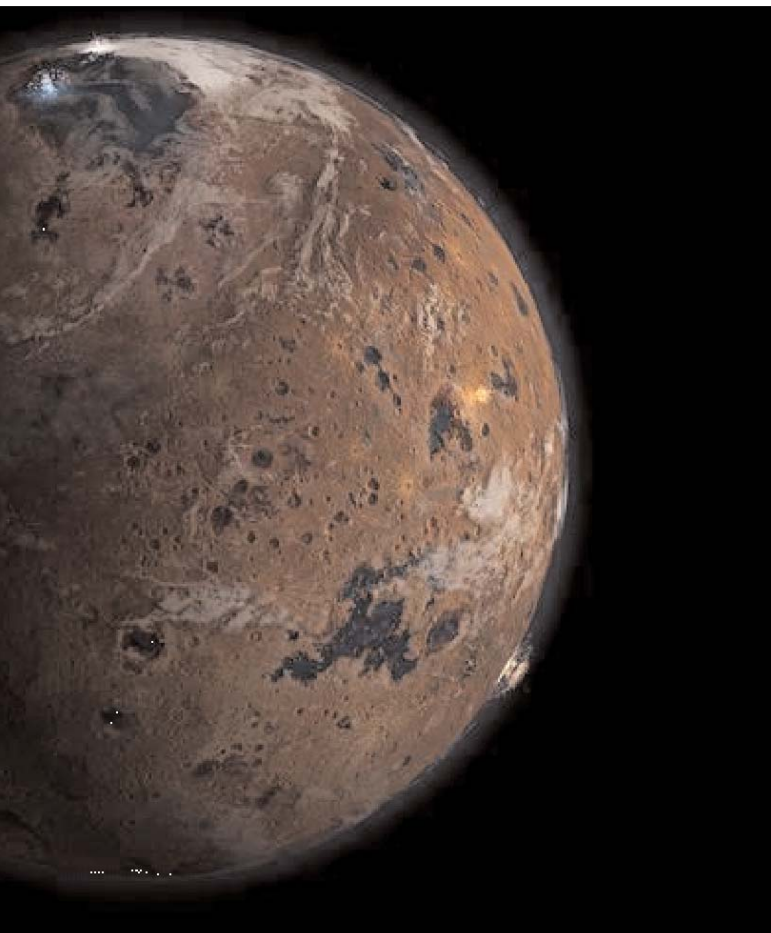
Разработката на ракетата струва \$500 милиона, а единично изстрелване \$254 милиона. Първоначалните планове са били ракетата да струва \$170, но поради срива в пазара на ракети цената ѝ скача с 50%. Delta 4H може да претендира за най-мощната ракета сред всички ракети в производство в момента.

Сравнение на товароподемността с други ракети: (Първото число е до ниска земна орбита, а второто до геотрансферна орбита)

Delta 4H	- 25,8 т; 10,843 т
Atlas V	- 20,05 т; 8,2 т
Ariane 5	- 21 т; 10 т
Long March 3A (Chang Zheng 3)	- 9,2 т; 5,1 т
Proton	- 22 т; 6 т
Zenit 3SL	- 13,74 т; 5,25 т

Повече - <http://bgnauka.com/forum/index.php?showtopic=2324>

масата им е едва по 26,76 тона. Първата степен гори в продължение на 327 секунди: в определен момент от полета средния бустер се дефорсира и гори по-бавно от страничните два, които изгарят и се отделят на 249,5-ата секунда; следва форсиране на централния бустер, което довежда до спирането и отделянето му

И 2007 година се почна

Миналата година имаше над 50 изстрелвания на ракети, от които само малцина се издъниха - сещам се само за Falcon 1, GSLV и Днепр. Оборота на космическия сектор в глобален мащаб надхвърли оборота на NASDAQ. С всяка изминала година технологиите се развиват все повече и виждаме все повече нови държави, стремящи се да разполагат със собствена космическа програма, а тези които вече имат такава се опитват да я развият. То е ясно - бъдещето на човечеството е в космическите технологии и които държави разполагат с тях ще господстват над света по един или друг начин в бъдещето. През изминалата година имаше голямо раздвижване в сферата на космическите технологии - совалките възстановиха редовните полети и конструкцията на МКС, НАСА започна да работи по новата си пилотирана програма, ЕСА, ДЖАКСА и Роскосмос също обединиха усилия, китайците заявиха, че ще ходят на Луната, а Индия каза, че не ще отстъпи и ще разработи собствена пилотирана програма и ще изпрати свои астронавти на месечината. Бяха постигнати редица успехи в роботизираното изследване на космоса, появиха се нови играчи в бизнеса с изстрелванията на космически апарати, а някои от "акулите" направиха рокади.

Какво ни чака през 2007 година? Също толкова много вълнуващи неща - 4 полета на совалката до МКС и доставянето на два нови херметизирани модула, нови мисии до Марс, астероиди и други обекти, нови телескопи. Ще проследим развитието на новата пилотирана технология на НАСА, съдбата на

Falcon 1, изстрелвания на десетки ракети и много много други интересни неща. Ще станем свидетели и на изстрелванията на две сонди до Луната - едната китайска, а другата японска.

Всъщност то вече се почна - днес беше изстреляна първата ракета за 2007 година. Изстрелването беше успешно. Индийците откриха годината с тяхната ракета за изстрелване на полярни сателити PSLV. Ракетата изстреля 4 сателита, като за първи път използва двоен товарен адаптер и два основни товара. Първият товар е сателитът Cartosat 2, който както подсказва името му ще се използва за картографиране териториите на Индия. Апарата разполага с камера, даваща разделителна способност до един метър. Тя може да се накланя на 45 градуса, което ѝ позволява да прави снимки на обекти под различен ъгъл.

Вторият товар на ракетата е възвръщаема капсула, в която има мини лаборатория. Капсулата ще стои в космоса от 2 до 4 седмици, след което ще кацне в Бенгалско море. Това ще е първият индийски

товар, върнат от космоса.

LAPAN Tubsat е съвместен експеримент на Индонезийската космическа агенция и Берлинския технически университет. Микросателита е екипиран с две видеокамери с ниска и средна разделителна способност за наблюдение на Земята. Четвъртият товар е аржентинският микросателит Pehuensat 1, построен от студенти. Той е оборудван с аматорско радио и предава поздравии на английски, испански и Хинди.

Следващия път ракетата PSLV ще изстреля италианската астрофизическа обсерватория AGILE. Индия също така планира тази година да изстреля и по-голямата си ракета GSLV, която ще изведе в орбита комуникационния сателит INSAT 4CR.

Повече: <http://bgnauka.com/forum/index.php?showtopic=2329>

Новините са предоставени от **Атанас Кумбаров**

СЛЪНЧЕВА СИСТЕМА

Слънчевата система има някои странни свойства, които всяка теория за произхода ѝ трябва да може да обясни. Измежду тези свойства три се открояват като критични.

1. Сумарният ъглов момент на системата е разпределен твърде странно. Ъгловият момент е мярка за количеството въртеливо движение. Количествено той се дефинира чрез произведението на момента /масата по скоростта/ и разстоянието по нормалата между центъра и линията, по която е насочен момента. Следователно бързо движещо се тяло, което подобно на Земята се върти около оста си, има като орбитален ъглов момент, така и ротационен ъглов момент. Би следвало да очакваме, че след като Слънцето притежава по – голямата част от масата на Слънчевата система, то ще притежава също така и по – голямата част от пълния ъглов момент благодарение на въртенето си. В действителност е точно обратното. Планетите и спътниците им, чиято маса е само 0.14% от общата маса на Слънчевата система, в следствие на въртеливите и орбиталните си движения дават 98% от пълния ъглов момент на системата. Ако целия наблюдаван ъглов момент беше съсредоточен в Слънцето, то последното би се въртало около 50

пъти по – бързо, от колкото е сега. От гледна точка на най-наивните предвиждания Слънцето се върти изключително бавно.

2. Съществува характерно разпределение на материята в космическото пространство. Всички планетни в орбити са разположени почти точно в една равнина, а самите планети се разпределят в две групи. Групата на вътрешните планети включва Меркурий, Венера, Земя и Марс, които са плътни и с малки размери. Групата на външните планети, които имат големи размери и ниска плътност, включва Юпитер, Сатурн, Уран, Нептун и Плутон макар ѝ последната да не се вписва в скоро формулираното ново правило за планета, както и не изцяло в закона на Бодя. Средното разстояние R^n на планетите до Слънцето се подчинява на закон, открит за пръв път от Бодя през 1772 г.

$$R^n = (0.4 + 3.2 \times 2^n) \text{AU}^*$$

Където $n = -\infty$ за Меркурий, $n = 0$ за Венера, $n = 1$ за Земя, $n = 2$ за Марс, $n = 3$ за астероидния пояс, $n = 4$ за Юпитер и т.н. /Отново Плутон е своенравен и изпълнява закона на Бодя само приблизително. / Изглежда, че закона на Бодя не е просто числов курioз. Този възглед се потвърждава от факта, че вътрешните спътници на Юпитер, Сатурн и Уран също се подчиняват на закона на Бодя с подобна форма.

3. Общо взето, спектроскопичните данни за разпределението на химичните елементи по повърхността на Слънцето показват, че то е подобно на разпределението на елементите на Земята. Изключение правят най – леките елементи водород и хелий, които не могат да бъдат удържани от гравитационното поле на Земята, а така също така литият, берилият и борът, които пък рядко се срещат в Слънцето, тъй се разрушават от ядрените реакции при температури от порядъка на 1 000 000 К. От тук се натрапва изводът, че Земята никога не е била много гореща. Заклучението, че температурата при възникването на Земята е била ниска, може да се направи още и от това, че летливите елементи, каквито са кадимият, цинкът и живакът, не са силно концентрирани в земната кора, както биха били, ако на някакъв етап от еволюцията те са били изпарени.

Разпределението на ъгловия момент, разпределението на материята и разпределението на химичните елементи са трите основни свойства на Слънчевата система, които една теория за произхода ѝ трябва непременно да обясни.

Съществуващите теории се разпределят на два класа. В първият клас са тези, които изхождат от хипотезата, че Слънцето и

планетите имат общ произход. Във втория клас са теориите, съгласно които планетната система е била придобита след образуването на Слънцето. Съгласно теориите от първия клас Слънцето и планетите кондензират от една предимно газова мъглявина. Теориите за първоначалната мъглявина са привлекателни поради икономичността, с която в тях планетите възникват буквално като стружки от материята за образуването на звездата.

Техният недостатък, от друга страна, е, че се налага да се измислят сложни обяснения за съществуващото разпределение на ъгловия момент. Теориите от втория клас допускат два възможни начина, по които са били придобити планетите. Това са или сблъскването с друга звезда, или акрецията на материя от междузвездните газове и прашни облаци. И в двата случая /на сблъсък или акреция/ Слънцето се движи спрямо източника на планетарния материал и

поради това след захващането на този материал то придобива голям ъглов момент. Следователно тези теории с лекота обясняват съществуващото разпределение на ъгловия момент.

Първата теория, която обяснява произхода на Слънчевата система от една обща първоначална мъглявина е създадена от Лаплас през 1796 г. Съгласно тази теория под действието на гравитацията въртящата се газова мъглявина се свива. Тъй като ъгловият момент се съхранява, ъгловата скорост в резултат на това се увеличава и центробежните сили превръщат сферичният облак в диск. В края на

краищата дискът се разкъсва на пръстени, а след това всеки пръстен кондензира, за да се образува в него планета. Теорията на Лаплас е несъстоятелна, тъй като според нея Слънцето би трябвало да се върти много по – бързо, а пък и наблюдаваният пълен ъглов момент е недостатъчен за предвижданото от теорията изхвърляне на материя. През 1960 г. Хойл преодоля тези трудности, като предположи, че първоначалният ъглов момент е бил

достатъчен за изхвърлянето на пръстен от материя в района на орбитата на Меркурий. Той твърди, че при взаимодействието на магнитното поле и йонизирания газ в пръстена се пренася ъглов момент от зоната на централния кондензат – Слънцето във веществото на пръстена. По този начин пръстена ще се движи по спирала навън и в крайна сметка ще кондензира в планети или съвсем ще се откъсне, отнасяйки излишният ъглов момент. Друг изход от ситуацията е предложен от фон Вайцзекер през 1944 г. Той постулира, че турбулентното движение в свиващият се диск ще доведе до

образуването на бързо движещи се вихри, които се въртят в качеството си на протопланети около въртящият се кондензат – Слънцето. По този начин може да се придобие само малка част от ъгловия момент, тъй като може да бъде захванато само вещество, което не е завихрено. Излишният ъглов момент би трябвало да бъде отнесен от материята, която се отскубва от гравитационното поле на системата. Малко по – късно Тер – Хаар през 1950 г. и Купър през 1951 г. доразвиват идеята на фон Вайцзекер.

Един друг подход е развит в теорията на Маккрий през 1960 г. Съгласно тази теория, огромният първоначален звезден облак, от който в крайна сметка са се образували стотици звезди, се състоял от малки “флокули”. Някои от тях се срастнали, за да

образуват звездите, а други били захванати, за да се образуват планетите. Дадено тяло с плътност ρ ще бъде разкъсано от образуваните от Слънцето гравитационни приливи, ако това тяло се намира на разстояние, по – малко от границата на Рош, която е приблизително $1.5(M_{\odot}/\rho)^{1/3}$. Привежданата от Меркурий средна плътност на флокулите в облака би довела до това, че тази граница е от порядъка на орбитата на Юпитер. По такъв начин планетите гиганти биха могли да се образуват чрез слепване на флокули около тази граница и отвъд нея, но не и по-близо. Така по естествен път

възниква разделението между големите външни и малките вътрешни планети. Както и при теориите за сблъскване и арекция, обяснението на разпределението на ъгловия момент е изключително правдоподобно. Трудно е обаче да се обясни законът на Боде.

Теориите за сблъскванията произхождат от предположението, че образуваното вече Слънце се е сблъскало с друга звезда. Съществува един доста популярен модел предложен от Чембърлейн през 1901 г. и Моултън през 1905 г. и доразвит от Джефрис и Джийнс между 1916 – 1919 година. Съгласно тези модели планетите са се оформили от огромни пурообразни приливни образувания откъснали се от Слънцето под въздействието на минаваща наблизо звезда. Това предполага, че първоначално планетите са били горещи, а ние знаем, че това противоречи на данните за химичния им състав. Въпреки това теориите за сблъскване са привлекателни, понеже обясняват просто съществуващия ъглов момент. По някакъв начин те обаче трябва да въведат студената материя в разглежданията и Улфсън през 1964 г. вдъхва живот на подобна теория. Този път приливната вълна не се откъсва от Слънцето, а от сблъскващата се с нея звезда. Счита се, че последната е дифузна протозвезда, която е още в стадии на формиране и следователно е все още студена. Звездните сблъсъци са крайно невероятни явления, при това се предполага, че плътността на звездите е такава, каквато се наблюдава в околността на Слънцето. В един газов облак обаче, където стотици звезди се намират в процес на формиране, сблъскванията между протозвезди и вече формирани звезди ще бъдат значително по – чести. Ето защо моделът на Улфсън е правдоподобен. Материята в

приливната вълна от звезден газ се откъсва напълно от протозвездата и се задържа в орбита около Слънцето. От тази гледна точка планетите възникват от различен кондензат в една и съща мъглявина. Това става известно време след раждането на Слънцето, но вероятно не много по – късно от 100 000 000 години – времето за образуване на звезди с маса по – малка от Слънчевата.

Акреционните теории предполагат, че Слънцето залавя в облака около себе си вещество при преминаването си през междузвезден облак от прах и газ, който вероятно представлява останки от свръхнова. Тази теория е предложена от Шмид през 1944 г. и доразвита от него през 1959 г. Той е принуден да предположи наличието на трето тяло /близка звезда/, защото в противен случай закона за запазването на енергията и импулса не допуска захващането на каквото и да било вещество. Оказва се обаче, че не е необходимо да се предполага осъществяването на тази крайно неправдоподобна ситуация. През 1961 г. Литълън доказва, че ако относителната скорост на Слънцето спрямо облака е ниска, може да бъде захванато достатъчно количество материя. Акреционните теории, както и теориите за сблъскванията удачно избягват проблема за бавното въртене на Слънцето и в същото време дават задоволително обяснение за относително големия ъглов момент, асоцииран с планетите. Коя е причината за изключително бавното въртене на Слънцето, е въпрос, който остава без отговор. И разбира се в нито една арекция теория няма и намек за това, след какъв период от живота си Слънцето се е сдобило с планетна система.

Всички теории са затруднени при обясняването на почти кръговите орбити на планетите и

закон на Боде. Обяснението на кръговите орбити изобщо е трудно, но най – вече това е така за акреционните теории и теориите за сблъсквания. Всички теории са изправени пред проблема за разделянето на планетите на малки и голями. Разпространеното обяснение на този факт изхожда от предположението, че съществува температурен градиент, поради което по – близкото до Слънцето вещество е по – горещо от по – далечното. Каменистото вещество с висока температура на топене се втвърдява първо. По летливите леки елементи като водород, хелий и амоняк и т.н. се отдалечават от топлата област, в която се образуват малките вътрешни планети, и в последствие се струпват под формата на големите външни планети с ниска плътност.

Очевидно наличието на голям брой неустановени обстоятелства прави невъзможно окончателното изясняване на въпроса за произхода на планетите, както и на въпроса с каква честота се срещат планетни системи в Галактиката. На лице са сериозни астрономически доказателства за това, че и някои други звезди имат тъмни партньори, а бавното въртене на звездите с малка маса, подобни на нашето Слънце, може би е указание за наличието на планетна система. Сумарно доказателствата са в полза на това, че в Галактиката съществуват и други “слънчеви системи” но без напълно убедителен модел за произхода им е невъзможно да се направи точна оценка на техния брой.

Радослав Станчев
IAU – A79

“

Изправени сме пред фатално изпитание.
Библията нарича този ден Армагедон - края на всичко.
И все пак, за пръв път в историята на Земята
населяващ я вид има технологията да спре унищожението си.

”

*Цитат от филма **Armageddon**,
реч на президента на САЩ.
Филмът е фантастика,
опасността реална!*

Нека българските открития
ПРОДЪЛЖАТ...

IAU - A79

ВЕНЕЦИЯ

Построена върху 120 малки острова, свързана с континента с 400 моста, Венеция е уникална.

И не само от архитектурна гледна точка. Градът има 15 вековна вълнуваща история. Венеция е била морска република, в която над 1000 години е функционирала специфична политическа система със смесица на републикански и монархически елементи. В годините на своето могъщество, морският град държава е доминирал търговски, политически и военно над целия средиземноморски регион.

В епохата на Ренесанса (16-18 век) градът става център на културния живот в Европа. Процъфтява развитието на изкуствата. Вдъхновени от красотата и романтиката му, в града творят някои от най-великите скулптури и художници на съвремието. В този период е оформен архитектурния облик на града, построени са и са реставрирани величествени дворци, площади, мостове, църкви, които и до днес остават символ на града

Площадът Сан Марко.

Централният площад, сърцето на Венеция. Тук се намират четирите основни сгради, в които с векове е

протичал живота на този град-държава:

Религиозното средище – базиликата Сан Марко

Политическото средище – дворецът на Дожите

Органът на съдебната власт – Прокуратурата

Културното средище – Марсийската библиотека

Символ на площада и градът са камбанарията, висока около 100м. и часовниковата кула с лъва на Сан Марко и Moors, които бият камбаната на всеки кръгъл час.

Базиликата Сан Марко

Един от най-величествените Християнски паметници.

Построена е преди повече от 1000 години (832 г). През следващите векове е била многократно достроявана и реставрирана, но това не е нарушило нейният оригинален стил.

Дворецът на дожите

Най-внушителната гражданска сграда на града. В продължение на векове тук е била

резиденцията на Главния Дож и място откъдето се е управлявала републиката. Посещавайки залите на двореца и запознавайки се с изложените експонати, можете да добиете представа за сложния механизъм, по който е функционирала Венецианската държава и да научите любопитни подробности за исторически събития и случки от личния живот на управляващите ставали през многовековното съществуване на този велик град.

В задната част на двореца се е намирал и Централният затвор.

Базиликата Сан Марко

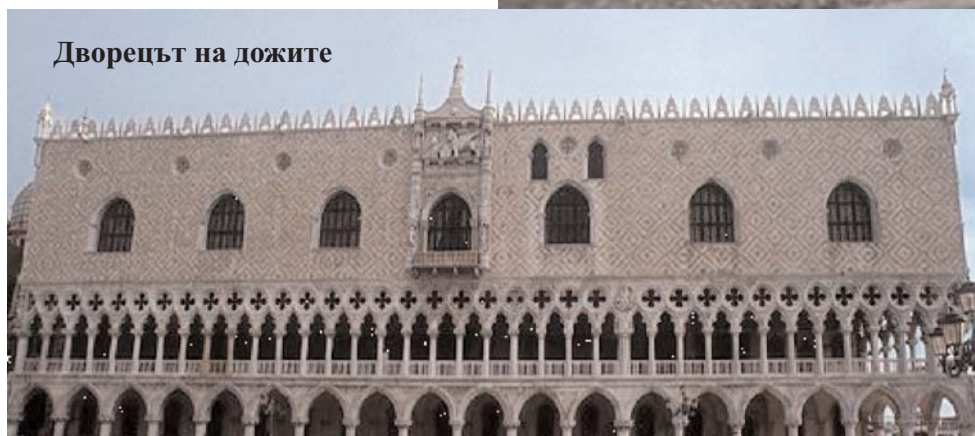

Той разделя града на две части, като започва в неговото начало – от площад Рома и гарата и стига до

Залива Сан Марко. Общата му дължина е 4 километра

По Канале Гранде са разположени великолепни дворци, в които са живели най-влиятелните благородници и търговци на града. Специално внимание заслужават дворците: Ca' Rezzonico, Ca' Pesaro, Ca' d' Oro, Ca' Foscari, Palazzo Grassi

Дворецът на дожите

Мостът на въздишките

Най-романтичното място на днешна Венеция. Мостът обаче е имал съвсем друга функция през Средновековието. Построен през 17 век за да свърже Дворецът на Дожите с Централния затвор, мостът е бил последното място, откъдето заточените са могли да видят слънцето преди да бъдат заведени в мрачните подземия на затвора. В същия затвор е бил заточен и известния пътешественик и плейбой Джакомо Казанова, но през 1756г. той успява да избяга след гениално организиран план.

Канале Гранде

Най-голямата атракция на Венеция безспорно е Канале Гранде основната водна артерия на града.

Европейското чудо

Каква е причината, поради която сред разпръснатите и сравнително изостанали народи, населяващи западните части на евроазиатските земи, се заражда един непрекъснат процес на икономическо развитие и технологично обновление, който постепенно ги превръща в търговски и военни водачи на световните работи?

Първата особеност на Европа, която прави впечатление още щом хвърлим поглед върху картата е нейната политическа разпокъсаност. Това положение не е нито случайно, нито мимолетно, както се е получило в Китай, когато след краха на една империя династията наследник не успява навреме да поднови традициите на централизирана власт. Европа остава политически разпокъсана независимо от усилията на римските императори, които не стигат далеч зад Рейн или Дунав. В продължение на хиляда години след разпадането на Римската империя основните политически единици са малки и имат регионално значение за разлика от непрекъснатото разширяващата влияние си християнска религия и култура. Случайните концентрации на властта, като империята на Карл Велики на запад или Киевска Рус на изток, са краткотрайни явления, прекъсвани поради смяна на владетеля, вътрешни междуособици или външно нашествие.

Политическата разнородност на Европа до голяма степен се дължи на географията ѝ. Няма безбрежни равнини, над които орди от конници да наложат стремително господството си. Няма широки плодородни крайречни долини като тези по Ганг, Нил, Тигър, Ефрат, Хуанхъ и Явдзъ, където изкарват поминъка си маси отрудени и лесно победими селяни. Пейзажът на Европа е по-начупен, с много планински вериги и големи гори, разделящи разпръснатите из долините селища. Климатичните условия се променят от север на юг и от запад на изток. Тези обстоятелства са предпоставка за редица важни явления. Намаляват възможностите за превземане на континента от външна сила, подобна на монголските орди. Това поддържа и осъществява съществуването на децентрализирана власт, упражнявана чрез малки кралства и княжества, феодални кланове в планините и градски

конфедерации в равнините, поради което политическата карта на Европа в който и да е момент след разпадането на Рим прилича на съшита от кръпки завивка.

Разнообразието на климата на Европа е предпоставка за разнообразието на произвежданите в нея изделия, които служат за размяна, а след време с развитието на пазарните отношения започват да се транспортират по реките или по пътищата, пресичащи горите и свързващи една населена област с друга. Вероятно най-важната особеност на този вид търговия е, че тя има за предмет предимно необработени стоки – дървен материал, зърно, вино, вълна, херинга и други задоволяващи жизнените потребности на нарастващото население на Европа от XV век.

Вероятно единственият фактор в състояние да предизвика централизация на властта е такъв технологичен пробив във военното производство на една от европейските държави, който да срути или скове от страх противниците ѝ. При устремния развой на икономиката и техниката в Европа през XV век, когато континентът се съвзема от черната смърт, а Ренесансът в Италия процъфтява, това е напълно възможно. Именно през този продължителен период от 1450 до 1600 г. по другите земи се създават т.нар. “барутни империи”. Московското царство, Япония при Токугава и Индия при Моголите са прекрасен пример как велики държави се коват от ръцете на водачите си, снабдени с огнестрелно оръжие и артилерия, за да наложат послушание у своите съперници.

Съществуването на множество икономически и военни центрове на властта е от фундаментално значение. Нито един град държава в Италия не може да се издигне, без останалите да му попречат, за да се запази равновесието. Нито една “нова монархия” не успява да разшири доминионите си, без да подбуди съперниците си към търсене на възмездие.

Твърдението, че децентрализацията на държавната система на Европа е основната пречка за нейната централизация, следователно не е тавтология. Тъй като съществуват няколко съпернически си

политически единици, повечето, от които притежават или могат да закупят военните средства, необходими, за да запазят независимостта си, нито една от тях не успява да осъществи пробива, водещ до господство над континента.

Погрешно е да се смята, че неевропейските сили се срутват като колода карти още при първия знак за експанзионизъм от страна на Запада. Това става в Мексико, Перу и другите неразвити страни от Новия свят при появата на испанските мореплаватели, но в останалите страни положението е съвършено различно. Тъй като китайското правителство доброволно се отказва от търговията по море, то всъщност не се интересува дали тя ще попадне в ръцете на варварите. Дори и полуофициалният търговски пост, създаден от португалците в Макао през 1557 г., макар и много доходен за местните търговци на коприна и съучастнически настроената администрация, едва ли нарушава безразличието на Пекин. Японците от своя страна са много по-безцеремонни. Когато през 1640 г. Португалия изпраща протестна мисия срещу експлуатирането на чужденци, почти всички пратеници биват избити, а Лисабон не прави и опит за възмездие. И накрая, османската морска армия все още държи завоюваното в Източно Средиземно море, а османските сухопътни войски продължават да бъдат огромна заплаха за Централна Европа.

Няма съмнение, че пригоденият за далечно плаване въоръжен платноход предвещава фундаменталната промяна на мястото на Европа сред световните сили. С тези плавателни съдове Западът получава възможност за контрол върху океанските търговски пътища и всява страх у всички общества, незащитени от морски десанти. Това става ясно още при първите големи сблъсъци между португалците и техните мюсюлмански неприятели в Индийския океан. На суша нещата стоят по-различно, както доказват ожесточените боеве, понякога и поражения при Аден, Джеда, Гоа и другаде.

Всичко показва, че империалистическата експанзия няма да спре. За разлика от краткотрайните експедиции на Чжън Хъ действията на португалци и испанци изразяват решимостта им да променят установеното политическо и икономическо равновесие на света. И със своите снабдени с оръдия кораби и въоръжени с мускети войници те постигат точно това. Постигнати веднъж, облагите на империализма и стремежът към още повече сами ускоряват процеса на понататъшно натрупване.

Накрая основната причина, превърнала динамичността на Европа в не прекъсващ и плодотворен процес, е обстоятелството, че разнородното съперничество на европейските държави, което вече осезаемо се чувства, намира излаз навън, към далечните презокеански земи. Колкото и да се стараят, Испания и Португалия не могат да задържат предоставения им с папски була монопол над външния свят, още по-малко, щом става ясно, че няма североизточен, нито северозападен път към Китай.

По-благородната страна на растящото търговско и колониално съперничество е паралелното възходящо натрупване на познания както в науката, така и в областта на технологията. Няма съмнение, че редица изобретения от онова време дължат появата си на надпреварата във въоръжаването и на борбата за контрол над външната търговия, но ползата, придобита накрая, заличава техния недотам благороден произход. Новите семена и растения не само обогатяват трапезата на Европа, но и стимулират развитието на ботаниката и на земеделските науки. Любознателният, рационалистичен ум вижда по-добре и експериментира повече. Печатниците освен преводи на Библията и политически трактати, разпространяват и новите изобретения. Крайният събирателен ефект от взривообразния скок на познанието е, че укрепява още по-здраво устоите на технологичното, а оттам и на военното превъзходство на Европа. Даже могъщите турци, усещат резултатите от развитието на Европа. Въпросът, дали определени държави от Азия биха поели пътя на самостоятелно революционна развитие в областта на търговията и икономиката, ако не са обезпокоявани отвън, остава открит. Ясно е обаче, че за останалите общества е изключително трудно да се изкачат по стълбата на световните сили, когато нейните горни стъпала са вече заети от по-напредналите европейски държави.

Трябва да признаем, че проблемът се усложнява и от това, че за изкачването по тази стълба са нужни не само оборудването или технологиите на Европа-издигането по нея изисква копиране на онези основни особености, които отличават обществата на Запад от всички останали. То означава съществуването на пазарна икономика, ако не в степента на, предложена от Адам Смит, то поне дотам, че търговци и предприемачи да не чувстват непрестанния гнет на задръжките, пречките и ограбването. То предполага и наличието на плурализъм в центровете на властта, като всеки от тях има своя собствена икономическа основа, така че да се предотврати насилствената централизация, налагана от някой деспотичен

ориенталски режим ,и да се предоставят възможности за прогресивна,макар на моменти турбулентна ,а нерядко и брутална конкуренция. Защото впоследствие липсата на икономическа и политическа заостенялост води до отсъствие на културна и идеологическа ортодоксалност ,с други думи , до свобода на творческото търсене, на дискусиата, на експеримента ,до вяра във възможността за усъвършенстване , до интерес към практичното,а не абстрактното ,до рационализъм ,който отрича догматизма на конфуцианството ,на религията и традиционния фолклор.

Макар и невъзможно да се докаже, става ясно, че разнообразните основни особености на Европа по онова време са взаимно свързани чрез своя собствена вътрешна логика, което налага необходимостта от едно единно цяло. Това е съчетанието на ненамеса от страна на правителството в частната инициатива, политически и военен плурализъм и интелектуална свобода, колкото и зачатъчен да изглежда всеки от изброените фактори в сравнение с по-късните времена. Тези фактори са в непрестанно взаимодействие и създават “европейското чудо”. А тъй като чудото е уникално в исторически план, можем да приемем, че подражанието на неговите съставни части би произвело подобен резултат и другаде.

Автор: Руслан Град

СЕМЕЙСТВО КУКУВИЧОПРЕЖДОВИ (Cuscutaceae)

Към семейство Кукувичопреждови принадлежи само родът Кукувича прежда (*Cuscuta*). Той е представен в съвременната флора на Земята с повече от 150 вида, но мнозинството от тях са разпространени главно в екваториалните области на Африка и Америка. Много видове кукувича прежда се срещат в Западна Азия и в страните около Средиземно море. В областите с умерен климат обаче техният брой е незначителен. В цяла Европа например досега са открити само 17 вида кукувича прежда. Девет от тях могат да се видят, и в нашата страна.

Всички видове кукувича прежда са безхлорофилни, лишени от корени и листа едногодишни или многогодишни паразитни растения. И всички са с нишковидни или шнуровидни жълтеникави, възкафяви или червеникави силно разклонени стъбла, дълги до няколко метра. С тях те се увиват около стъблата и клоните на различни видове растения-гостоприемници и с помощта на специални смукала — хаустории, изсмукват от живите им тъкани необходимите хранителни вещества за растежа и развитието си.

Цветовете на всички видове кукувича прежда са малки, но винаги са събрани по много заедно в гъсти главести, къси гроздовидни или къси класовидни съцветия. Те са двуполови, правилни, с двоен околоцветник, съставен от чашка и венче. Чашката е полукълбеста, камбанковидна или тръбеста, дълбоко или плитко 5-делна, по-рядко 4-делна. Венчето е с тръбеста или камбанковидна форма и е образувано от 5, по-рядко от 4 бели, розови, жълти или червени венчелистчета, сраснали докъм средата си или по-високо. Тичинките са 5 и са прикрепени към тръбицата на венчето. В тръбицата на венчето, непосредствено

под тичинките, се намира и коронка от назъбени или ресничести люспи.

МАЩЕРКОВА КУКУВИЧА ПРЕЖДА (*Cuscuta epithymum*)

Мащерковата кукувича прежда е извънредно широко разпространена в цялата ни страна — от крайбрежието на морето докъм 850 м надм. в. Ще

бледожълтеникави до червеникави стъбла, които приличат по-скоро на объркани и небрежно захвърлени по тревите найлонови конци, отколкото на стъбла на цветно растение. Те се развиват около един месец по-късно от другите растения, обикновено през април — май.

Мащерковата кукувича прежда започва да цъфти през юли. Цветовете и са розово-бели,

горен кълбест яйчник, носещ две стълбчета. Заедно с близалцата те са по-дълги или са равни по дължина на самия яйчник. По този белег мащерковата кукувича прежда се отличава от европейската кукувича прежда (*Cuscuta eu-goraea*), на която по всички други белези много прилича. При нея обаче стълбчетата с близалцата са по-къси от яйчника.

Мащерковата кукувича прежда е полифаг. Най-напред обаче е била намерена по мащерка — затова и дали видовото име мащеркова. По-късно се оказало, че тя паразитира и по много други видове — главно тревисти растения. У нас освен мащерката тя напада също равнеца, жиловлека, млечката, дивата чубрица, жълтия кантарион и голям брой други растения. Тъкмо от тях мащерковата кукувича прежда се

я намерите по бурените край пътищата и обработваните земи, по тревите сред редките храсталаци, които покриват хълмовете. Много често ще я откриете също в посевите от люцерна (затова я наричат още люцернова кукувича прежда), детелина или фий и в картофените ниви.

Тя е едногодишно растение с тънки като копринена нишка (дебелината им не надминава 0,3 мм) и силно разклонени

дребни, дълги едва 2 — 3 мм, с много къса дръжчица. Събрани са по 8 до 10 в гъсти кълбести съцветия — главички, които стигат най-много до 5 мм в диаметър. Всеки цвят е с месеста чашка, която е до средата или по-дълбоко 5-делна, а венчето им, то също е 5-делно, е малко по-дълго от чашката и е със звездовидно разперени дялове. Тичинките са с прашници, които стърчат над венчето. Плодникът е един и с

прехвърля най-често в посевите на люцерната или на другите бобови фуражни треви. Такива посеви, особено когато са масово нападнати от кукувича прежда, не трябва да се използват нито за събиране на семе, нито за храна на животните. Най-добре е сеното от тях да се събере на купчини и да се изгори, а почвата да се изоре дълбоко, за да не могат да покълнат попадналите в нея семена на паразита —

мащерковата кукувичка прежда.

СЕМЕЙСТВО
УСТНОЦВЕТНИ
(Lamiaceae = Labiatae)

Представителите на семейство Устноцветни са широко разпространени из нашата планета. Срещат се в

тропичните, субтропичните, умерените и хладните климатични пояси на Земята. Растат и по крайбрежията на моретата и океаните, и в равнините и предпланините, достигат и високите планински пояси. Липсват само в тундровата област и в ледените пустини на Арктика и

Антарктида. Те са обитатели на сухи и влажни почви, срещат се и по заблатени и мочурливи места, но водни растения между тях няма. Разнообразието им по земното кълбо ботаниците изразяват с разграничаването на 200 рода и около 3500 вида. У нас те също не са малко — установени, са около 135 вида,

които се числят към 30 рода. По-голямата част от устноцветните растения са тревисти и полухрасти; малко са храстовидните форми, а дърветата се броят на пръсти (известни са само няколко вида дървовидни устноцветни, обитатели на тропичните области).

Много характерен белег за всички представители на семейството са четириръбестите стъбла (ръбовете са разположени надлъжно), а листата им винаги са по двойки, срещуположно наредени. Освен това съседните двойки листа са разположени на кръст и така става редуване по цялото стъбло, благодарение на което се образуват и четирите надлъжни ребра, които могат да бъдат плоски, изпъкнали или вгънати. Между устноцветните обаче има видове, които са с прешленовидно разположени листа, но те са много малко.

Цветовите при повечето от видовете на семейството са двуполови (много малко са видовете с еднополови цветове) и характерно устроени. Съставени са от 5-делна чашка и 5-делно венче. Чашелистчетата са сраснали, в най-долната си част образуват тръбица, а нагоре се раздвояват — единият дял е по-дълъг от другия и този тип чашка се нарича двуустна, защото наистина наподобява устна. Венчелистчетата също са сраснали, в долната си част също образуват тръбица, а

нагоре — долна и горна устна. Долната устна е съставена от три сраснали венчелистчета, а горната — от две (оттук идва и името на семейството — Устноцветни). Всеки цвят има по 4 (рядко 2) тичинки, които са различно дълги — две са по-дълги и затова тичинките на представителите от това

семейство се наричат двусилни. При различните родове и видове тичинките и стълбчето на плодника могат да бъдат разположени или само в горната, или само в долната устна. Това е в зависимост към какви насекоми-опрашители се е приспособил родът или видът. Обикновено цветовете се развиват в пазвите на обикновените листа или в пазвите на видоизменените в прицветници листчета. При малък брой видове цветовете образуват прешленовидни групички. Устноцветните са ентомофилни растения.

Представителите на семейството се отличават и с особено устроени плодове. Те представляват различна по размери и форма кутийка, съставена от 4 сухи делчета

(орехчета). Във всеки дял има само по едно семе.

Наред с посочените по-важни белези устноцветните растения ще разпознаете лесно и по аромата, който те излъчват. Достатъчно е да стриете нищожно късче от лист или каквато и да е друга част от растението, за да усетите силна, но приятна миризма. Това е така, защото устноцветните имат многобройни жлезички, разпръснати по стъбла, листа и цветове, които отделят ароматно етерично масло.

Ползата от устноцветните растения е известна на хората отдавна. Голяма част от тях народната медицина препоръчва за лекуване на различни заболявания. Техните лечебни свойства са признати и от официалната медицина и сега фармацевтичната промишленост произвежда стотици лекарствени препарати с участието на вещества, извлечени от устноцветните растения. Парфюмерийната промишленост също с внимание се отнася към тези растения, защото ги използва за ароматизиране на своите произведения. Имената на много от тези родове растения сигурно сте чували, но едва ли сте знаели, че принадлежат към едно и също семейство. Ще ви ги припомним: Лавандула, Маточина, Мента, Риган, Розмарин, Конски босилек, Мащерка, Чубрица, Мъртва коприва, Подъбиче, Ранилист, Пирински чай. . .

ОБИКНОВЕНО ПОДЪБИЧЕ (*Teucrium chamaedrys*)

Обикновеното подъбиче е неразделен спътник на храсталациите в низините, предпланините и долния планински пояс, където стига докъм 1300 — 1400 м надм. в.

Можете да го срещнете, макар и по-рядко, и по каменливи открити места.

Обикновеното подъбиче е многогодишно тревисто растение, но понякога се развива и като полухрастче. Има подземно видоизменено в коренище стъбло, от което излизат по 2 — 3 надземни стъбла. Те са изправени, в основата си често дървенисти, а нагоре

четириръбести тревисти, без разклонения. На височина растението стига докъм 40 см и стъблата му са покрити с власинки. Листата на обикновеното подъбиче са разположени по два срещуположно, имат ромбична форма, по краищата са едро назъбени, отгоре и отдолу са покрити с власинки. Цветовите на обикновеното подъбиче са двуполови, устроени по вече познатия ви за устноцветните растения тип. Ще добавим само, че венчето е розово, а долната му устна привидно изглежда петделна, тъй като делчетата на горната устна са плътно приближени към нея. Плодникът при този вид има

обратно яйцевидна форма, а дългото му стълбче завършва с двуделно близалце. Тичинките са четири, но обикновеното стърчат навън от венчето. Цветовите са разположени по няколко в пазвите на листата и най-често те са струпани във върхната половина на стъблото. Обикновеното подъбиче разцъфтява през май, но цъфтежът му продължава много дълго. Цъфтящи екземпляри можете да видите и чак през септември. Опрашването на цветовете става от насекоми и бързо след това по растенията се образуват плодовете — дребни кутийки, съставени от по 4 орехчета с набръчкана повърхност и с по едно семенце във всяко от тях.

В нашата природа се срещат още 5 вида подъбиче. Ще ги различите от обикновеното подъбиче, защото една част от тях са с червени или бели цветове, а друга — с приседнали листа.

Обикновеното подъбиче с медоносно растение, а зелените му части, включително и чашката на цветовете, съдържат етерично масло и незначително количество алкалоиди. Освен това във вдървената част от стъблото му има и дъбилни вещества. Заради тези полезни вещества то се използва в народната медицина за лекуване на стомашни разстройства, скорбут и др.

КНИГОВЕДСКАТА БИБЛИОГРАФИЯ В БЪЛГАРИЯ 1944 - 1990

ас. Теодор Иванов

Книгознанието в България извървява сложен и променлив път на развитие. Първоначално като част от библиотекознанието и библиографията, а в последствие като сборно понятие включващо история на книгата, книгоиздаване, книгоразпространение и социология на книгата.

Настъпилите промени в българското общество през 1944 г. неминуемо оказват своето влияние и върху книгознанието. Създават се държавни издателства и се одържавяват частните. Изгражда се нормативна база, която касае централизацията на книгоиздателската дейност. Обособяват се звена за научни изследвания в областта на книгознанието и се появяват специализирани издания, на чиито страници се публикуват резултати от проучвания с книговедска тематика.

Библиографията по въпросите на книгознанието, книгоиздаването, полиграфичните проблеми и т.н.т. не е развита до 1944 г. В своята монография "Специалната библиография" д-р Христо Тренков отбелязва, че книгознанието "няма добро библиографско покритие" и посочва само един списък от 120 заглавия, който е поместен в книгата на Стилиян Кутинчев "Печатарството в България до Освобождението" издадена през 1920 г.²

Целта на настоящото изследване е хронологичното проследяване на

библиографията на книговедска тематика за периода 1944 - 1990 година.

Естествено не всяка библиографска проява можем да считаме за фактор, който ни дава представа за състоянието и развитието на книговедската библиография за разглеждания период.

С оглед на това, обект на нашето проучване ще бъдат самостоятелни библиографски указатели, библиографски списъци, прегледи и обзори, които съдържат над 20 описания със задължителния минимум от библиографски данни, който е достатъчен за идентифицирането на конкретния документален източник. Не са включени издания, които текущо регистрират новоизлязла литература 4 както и библиографско цитиране под линия.⁵ Не са включени библиографски списъци в преводна литература, защото те са дело на автора от съответната народност и не могат да се сметат за част от българската книговедска библиография.

Имайки предвид направените уточнения, ще установим, че за периода 1944 - 1990 г. у нас са публикувани 21 прикнижни и пристатийни библиографски списъци, 2 обзора и 9 самостоятелни библиографски указатели по въпросите на книгознанието.

През 1952 г. излиза от печат книгата на Ценко Цветанов "Българската книга след Девети септември", представяща статистически данни за българското книгоиздаване през 1944 - 1950 г. В края на книгата е

поместен един списък, озаглавен "Библиография", който съдържа 23 азбучно подредени библиографски описания на книги от Тодор Боров, Стилиян Кутинчев, Никола Начов, Ал. Теодоров - Балан, Валерий Погорелов и др. Описанията съдържат авторското име в инверсия, заглавие, местоиздаване, година на издаването и брой на страниците.⁷

Този списък е първата книговедска библиография за периода 1944 - 1990 г.

Следващата библиография откриваме в книгата на Марин Василев "История и техника на книгата", която излиза от печат през 1955 г. Тя съдържа 21 заглавия, подредени азбучно, като 15 от тях са на руски език.

През 1955 г. е публикувана и първата пристатийна библиография, която е дело на Маньо Стоянов. Към своята статия "Руската книга в България до Освобождението" той

прилага един списък озаглавен "Руски книжовници превеждани и преработвани на български до 1806 -1878 г."

Списъкът съдържа 207 описания, които са систематизирани в 3 раздела. Първият раздел е в две части : "Писатели и поети" и "Историци, филолози, педагози и др.", като по същество този раздел е биобиблиография, която дава сведения и за професиите и за годините на раждане и смърт. Вторият раздел е озаглавен "Религиозна книжнина", а третият "Анонимни книги, преведени от

руски език". Описанията в разделите са подредени азбучно по фамилните имена на авторите или по заглавието при анонимните произведения. Под линия авторът е направил следното уточнение: "Библиографията е съставена по колекцията от български възрожденски периодични издания и книги на Държавна библиотека "Васил Коларов", която, въпреки, че е най-пълната, все пак има известни липси - оттам и възможни пропуски в библиографията. Непълнотата на списъка при анонимните книги преведени от руски, може да изхожда от това, че при тях езикът на оригинала не винаги е посочен и мъчно се установява. Описанието на книгите даваме по възможно най-съкратен вид".⁹

С името на Маньо Стоянов свързваме и фундаменталния библиографски указател "Българска възрожденска книжнина", излязъл в 2 тома, съответно т. 1 - 1957 г. и т.2 1959 г. Възможностите на този указател са изтъкнати от бележити български библиографи като Димитър Иванчев и Борис Десев. Реално погледнато "Българска възрожденска книжнина" е аотиран универсален библиографски указател на литературата от българското Възраждане, и не би трябвало да се включва в това изследване. Но структурата на указателя и справочният апарат ни предоставят разрез на съдържанието от книговедска гледна точка и са солидна база за проучване.¹⁰

През 1959 г. излиза от печат книгата на Петър Атанасов "Начало на българското книгопечатане". В нея е приложен един списък от 180 азбучно подредени заглавия, като 50 от тях са на руски, а също и на сръбски, румънски и др. езици. Авторът е използвал и сводно описание.¹¹

В книгата "Издаването на българската книга през легалния

период на БКП 1885 -1923", с автор Петър Цанев, откриваме един списък озаглавен "По важни източници". В два дяла са подредени азбучно 99 описания на книги, статии, списания и вестници.¹²

Това е единствената книговедска библиография с идеологическа насоченост през този период.

Обемна прикнижна библиография откриваме и в книгата на Васил Йончев "Шрифът през вековете" отпечатана през 1964 г. Под заглавие "Използувана литература" са направени 194 описания на книги и статии, като 30 от тях са на руски, 134 на италиански, немски, френски и английски езици.¹³

През 1968 и 1969 излизат библиографски обзори в две книжки, на тема "Средства на оперативната полиграфия"¹⁴

"25 години българска илюстрация на книгата 1944 - 1969" е озаглавен първият самостоятелен библиографски указател с книговедска насоченост, който излиза едва през 1970 г. Негов съставител е, историкът на българската старопечатна книга, Петър Атанасов.

Указателят съдържа 3152 библиографски описания за 228 български илюстратори, и се състои от 2 дяла.

Първият е озаглавен "Илюстратори на българската книга 1944 - 1969", а вторият "Литература за илюстраторите на българската книга" с подраздели: "Книги", "Албуми", "Статии и рецензии".

Включени са описания на книги илюстрирани от Евгений Босяцки, Вадим Лазаркевич, Карандаш, Чудомир и др.

Имената на художниците взели участие в илюстрирането на една книга са подредени азбучно, а илюстрациите на един художник са представени хронологично. Не са описвани учебна и техническа

литература.

Когато една книга е илюстрирана от двама или повече художници, тя е посочена при всички.

Годината на излизането на дадената книга са поставени вляво на описанието, а в скоби са посочени годините на следващите издания.

Със звездичка са отбелязани изданията, които са наградени у нас и в чужбина, а в края на описанието и посочено името на конкурса или организацията, която е връчила наградата.

В подробен увод се анализира развитието и състоянието на оформлението на книгите след 1944 г. Оценява се делото на Илия Бешков, Стоян Венев, Илия Петров, Борис Ангелушев и др. Дадени са сведения за структурата на указателя и начините за неговото ползване.

В указателя е включен и азбучен показалец с пояснение, че в него са "имената на авторите, чиито книги са илюстрирани".

На страниците на указателя са поместени и 28 илюстрации, които не са включени в общата пагинация.

Библиографското описание съдържа: автор на илюстрираната книга, заглавие, местоиздаване, и издателство.¹⁵

През 1971 г. народна библиотека "Иван Вазов" - Пловдив издава един солиден краеведски библиографски указател "Тракия, Родопите и Средногорието във Възрожденската книжнина, който съдържа 4683 описания систематизирани в 10 глави и богат справочно-методичен апарат.¹⁶

Глава 6 от този указател е озаглавена "Културно състояние на българския народ под турско робство". В нея са описани публикации, които се отнасят за книжовната и издателската дейност в Пловдив през Възраждането.¹⁷

През същата година, описанията от тази част на указателя, излизат като

самостоятелен библиографски указател "Пловдив - издателски център през Възраждането".

Библиографията съдържа 209 професионално направени описания, които са систематизирани в 6 дяла 7 "Периодичен Печат", "Книгоиздаване, книгоиздатели, книжарници", "Христо Груев Данов. Издателство, книжарница и произведения", "Драган (Димитър) Василев Манчев. Книгоиздаване, книжарница и произведения", "Други книжарници. Книгоразпространители" и "Разпространение на печата".

Към описанията на произведенията са включени и рецензиите и отзивите за тях. Съставени са подробни анотации и е използвано сводно описание.¹⁸

Това е втората самостоятелна библиография, излязла периода 1944 - 1990 г.

През 1972 година в списание "Библиотекар" е публикуван един критико-библиографски преглед със заглавие " Публикации за развоя на българската книга: От Освобождението до края на Първата световна война"! и това е втората пристатийна библиография за този период.

Следващата самостоятелна библиография излиза през 1978 г. и е посветена на 100 години издателска дейност на НБ "Кирил и Методий". Тя съдържа 489 професионално изработени описания, които са подредени в два дяла : "Периодични издания" и "Самостоятелни издания по библиотекознание, библиография и книгознание". Библиографията включва и солиден увод озаглавен "Преглед на издателската дейност на Народна библиотека "Кирил и Методий" с автор Анелия Вълчева.²⁰

През 1979 г. излиза от печат библиографски указател, който е

посветен на 20 годишнината на "Печатни произведения" в Кърджали. Хронологично са подредени 23 описания с анотации, за периода 1960 - 1977 г.²¹

Интересна е следващата самостоятелна библиография "Непресъхваща мъдрост", която е издадена през 1980 г. в Ловеч. Тя съдържа 71 описания на книги, статии, стихове, мисли и любопитни факти за книгата.²²

През 1982 година е публикувана третата пристатийна библиография. Към статията на Йонко Панов относно издателската дейност на братя Мутафови в Севлиево е приложен един списък от 92 книги и 2 периодични издания, които са подредени хронологично за 1889-1902 г.²³

Жак Ескенази прави библиографски преглед в своята статия "Руската книга в българските библиотеки от края на XIX век като литературен посредник" през 1983 г.²⁴

Следващите самостоятелни книговедски библиографии излизат през 1984 г. и се отнасят за Павел Байнов е Драган Манчев.

Биобиблиографията за Павел Байнов е издадена в Шумен и съдържа 301 описания²⁵, а за Драган Манчев е издание от Благоевград и съдържа 39 описания, като от тях 17 книги и 22 стихотворения и рецензии за периода 1854 - 1972.²⁶

На Военно издателство е посветен солиден библиографски указател, който е издаден през 1989 г. и съдържа 6543 описания.²⁷

Много обемен и професионален списък, откриваме в изследването на Аксиния Джурова "Томичов псалтир", което излиза в 2 тома. Под заглавие "Библиография" азбучно са подредени над 900 описания, които са съставени много подробно и професионално. Първо са представени заглавията на кирилица, а после на латиница. Вдясно от описанията е посочено

част от заглавието, като още една възможност за

издирване на информация. В края е представен и списък на използваните съкращения.²⁸

Обемни прикнижни библиографии има в трудовете на Ани Гергова, Иван Богданов, Венцислав Кънев и други.

Последният самостоятелен библиографски указател през този период е издаден през 1990 г. и разглежда печатното дело и книгоразпространението в Разград. Съдържа 135 описания на 132 книги и 3 части от книги, които са подредени тематично и са анотирани²⁹.

Анализирайки казаното дотук ние трябва да правим своите заключения само на базата на самостоятелните библиографии с книговедска насоченост. Вследствие на това ние ще отчетем, че за периода 1944 - 1990 година са съставени 2 биобиблиографии, 3 библиографии посветени на различни издателства и 3 краеведски указателя.

Историческата тематика присъства в една или друга степен почти във всички библиографии.

Библиографското описание е съставено по действащите в страната стандарти и библиографски традиции. Това може да се обясни с факта, че в някой случай, ако не са професионалисти-библиографи, то съставителите са хора, които изследват книгата и са наясно с важността на правилното и описване.

Въпреки нарасналия документален поток по въпросите на книгознанието през 1944 -1990 г., няма съставен библиографски указател разглеждащ цялостно проблемите в този отрасъл от научната и практическата дейност в България.

Можем да обобщим, че "книгата за книгата" и нейните творци са в дълг

на "науката за книгата" в България.

БЕЛЕЖКИ

- 1 Гергова, Ани. Книгознанието в България / Ани Гергова. - София, 1987, с. 82 - 94.
- 2 Тренков, Христо. Специална библиография : Теория, организация, методика / Христо Тренков. - София, 1958, с. 193 - 194.
- 3 Наличие на списъци, които съдържат описания по-малко от 20 описания, има в следните книги :
Рашков, Илия. Учебник по печатарска техника / Илия Рашков. - София : Нар. просвета, 1949. - 220 с. :
цв. ил. В библиография на стр. 216 има 6 описания ; Рашков, Илия и др. Специална технология за печатари : За I и II курс на промишленото графическо училище / Илия Рашков, Г. Младенов. — София : Нар. просвета, 1954. - 304 с. : цв. ил. На стр. 299 има библиография с 10 описания ;
Върбанов, Георги. Графическо оформяване на книгата / Георги Върбанов. - София : Техника, 1958. - 252 с. Списък, озаглавен "Използувана литература" на стр. 248 с 9 заглавия ; Рашков, Илия и др. Обща технология по полиграфия : Учебник за I и II курс на професионално-техническо училище по графика / Илия Рашков, Ив. Иванов. - София : Техника, 1961. - 267 с. На стр. 262 списък от 13 заглавия ;
Бошнаков, Димитър. 150 години от рождението на Христо Г. Данов (27 VIII 1828 - 27 VIII 1978) : Незабравим труженик на българската книга. //Нови книги, 1978, № 6, с. 23 - 28. Към статията има списък от литература за Хр. Г. Данов - 9 описания.
- 4 Като "Годишник на Български библиографски институт", Сериите на Текущата национална библиография, "Нови книги", "Библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация" и др.
- 5 Дуйчев, Иван. Най-старият списък на забранени книги. // Г о д. Бълг. библиогр. институт "Елин Пелин" [за 1952 - 1953], 3, София, 1955, с. 50 - 60. Цитиране под линия - 54 заглавия ;
Ковачев, Марин. С пламъка на родолюбието : 175 години книжарско дело във Велико Търново / Марин Ковачев. - София : Отеч. фронт, 1985. - 80 с. Бележки под линия съдържащи 121 описания ;
Ковачев, Марин. И се раждаше книгата... : Издателска, печатарска и книжарска дейност във Велико Търново от Освобождението до края на XIX век / Марин Ковачев. - София : Отеч. фронт, 1984. - 208 с. Цитиране под линия с 309 описания.
- 6 Редактиране на различни видове литература / Под. ред. на Н. Сикорски ; Прев. от рус. Н. Цветков. - София : Наука и изкуство, 1976. - 406. На стр. 386 - 390 списък от 120 описания с пояснение към коя глава от книгата се отнасят ;
Беръозин, Б. Материалознание на полиграфичното производство / Б. Беръозин ; Прев. Йордан Краев, Л. Шипова. - 2. прераб. и доп. изд. - София : Нар. просвета, 1954. - 256 с. Азбучно подредени списъци след всяка глава.
- 7 Цветанов, Ценко. Българската книга след Девети септември : Статистически анализ / Ценко Цветанов ; Под. ред. на Тодор Боров. - София, 1952, с. 78 - 79.
- 8 Василев, Марин. История и техника на книгата / Марин Василев. - София, 1955, с. 162.
- 9 Стоянов, Маньо. Руската книга в България до Освобождението. // И з в. Държ. б-ка "В. Коларов" [за 1953], 1955, с. 193-219.
- 10 Стоянов, Маньо. Българска възрожденска книжнина : Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания 1806 - 1878 / Състав. Маньо Стоянов ; Под. ред на Александър Бурмов : В 2 т. - София : Наука и изкуство, 1957 - 1959 Т. 1.- 1957. -664 с. Т. 2.-1959.-958 с.
- 11 Атанасов, Петър. Начало на българското книгопечатане / Петър Атанасов. - София, 1959, с. 235 - 240.
- 12 Цанев, Петър. Издаването на социалистическата книга през легалния период на БКП 1885 - 1923 / Петър Цанев. - София, 1962, с. 313 - 317.
- 13 Йончев, Васил. Шрифтът през вековете / Васил Йончев. - София, 1964, с. 381 - 383.
- 14 Оргатехнически средства: Обзор :Държ. к-т наука и техн прогрес. 1968, №1/4 1969, №1/5
- 15 Атанасов, Петър. 25 години българска илюстрация на книгата 1944 - 1969 : Библиогр. / Петър Атанасов. - София : Нар. б-ка "Кирил и Методий", 1970. - 228 с.
- 16 Ацева, Вера и др. Тракия, Родопите и Средногорието във Възрожденската книжнина: Указат. на литература / Състав. Вера Ацева, Вѐла Декало. - Пловдив : НБ "Иван Вазов", 1971. - 644 с
17 Пак там, с. 324-356.
1 Ацева, Вера и др. Пловдив — издателски център през Възраждането : Библиография (По данни от възрожденската книжнина) / Състав. Вера Ацева, Вѐла Декало. - Пловдив : НБ "Иван Вазов", 1971. - 32 с.
19 Гергова, Ани. Публикации за развоја на българската книга : От Освобождението до края на Първата световна война / Ани Гергова. // Б и б л и о т е к а р, 1972, № 2, с. 36 - 39.
- 20 Тасева, Лиляна. 100 години издателска дейност на Народната библиотека "Кирил и Методий" / Състав. Лиляна Тасева ; Ред. Анелия Вълчева. - София : НБКМ, 1978. - 168 с.
21 Попгеоргиева, Л. 20 години "Печатни произведения" в Кърджали : Библиогр. справка / Л. Попгеоргиева. - Кърджали, 1979
22 Станкова, Пенка. Непресъхваща мъдрост : Препоръч. библиогр. / Състав. Пенка Станкова. - Ловеч, • 1980.-19 с.
23 Панов, Йонко. Печатницата и издателството на братя Мутафови в Севлиево / Йонко Панов. // Г о д. муз. Сев. България, 8, 1982, с. 243-251.
24 Ескенази, Жак. Руската книга в българските библиотеки от края на XIX век като литературен посредник / Жак Ескенази. // С р а в н и т. е з и к о з н., 1983, № 4, с. 77 - 90.
25 Димов, Тодор. Павел Маринов Байнов, книжар, издател 1870 - 1943 : Библиогр. указат. / Състав. Тодор Димов. - Шумен, 1984. - 55 с.
26 Котева, Катя. Драган — Димитър Манчев 1844 — 1908 : Библиография / Катя Котева. — Благоевград, 1984. -15 с.
27 Цветкова, Янка и др. Военно издателство 1944 - 1986 : Библиогр. / Състав. Янка Цветкова, Петруша Цветкова, Христо Минчев. - София, 1989
28 Джурова, Аксиния. Томичов псалтир : В 2 т.: Т. 1. / Аксиния Джурова. - София, 1990, с. 121 - 144.
29 Ковачева, А. Печатно дело и книгоразпространение в Разград / Състав. А. Ковачева. - Разград, 1990. - 65 с.

БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ДО КРАЯ НА ВЕКА

След събитията описани в предходната глава, в тема България настъпило спокойствие траящо до началото на 80 те години. Не така стоели обаче нещата в тема Паристрион. Предишните години там имало спокойствие, но въпреки това там продължавали да се усилят варварите-основно печенеги. Макар че местните българи имали надмощие и успявали донякъде да асимилират прииждащите варвари този район си оставал крайно проблемен. Общо взето положението в Паристрион било нестабилно понеже ромеите не считали за нужно стабилно да се закрепват в Мизия. Някъде в началото на 70 те години във Влашко дошли нови варвари-куманите. Ситуацията изляла донякъде от контрол през през 1074 когато не били изплатени заплатите на акритите-българи и печенеги в Паристрион. Положението се нажежило и акритите се вдигнали на бунт с искане да им бъдат изплатени дължимите суми. Явно те не се надявали на мирно разрешаване на въпроса тъй като извикали на помощ печенежки вождове отвъд р. Дунав. На този призив се отзовал вожда Татуш който с многобройна армия преминал дунава и заел Дръстър. Заедно с бойците в мизия да се заселят пристигнали и огромен брой жени и деца. Всъщност това било ново масово преселение на печенеги в Паристрион което още повече увеличило броя им в Мизия. Тъй като бунта нямал характер на открито въстание за катепан на Паристрион в Дръстър бил назначен българинът Нестор (родом от тема България). Император Михаил VII се надявал че той ще успее да убеди сънародниците си да прекратят бунта. Скоро Нестор заминал за Дръстър и започнал да работи по задачата си. Той обаче бил в лошо финасово състояние и имал множество стари задължения. Точно в този моментлоготета Никифорица конфискувал имотите му заради тези дългове. Това вбесило Нестор, който вместо да успокои бунтовниците застанал начело им и заявил че Никифорица трябва да бъде свален от поста си. Това била една доста популярна позиция тъй като Никифорица бил мразен от почти всички жители на Византия. Нестор бързо събрал голяма армия от българи и печенеги и тъй като в Паристрион почти нямало ромейски войски бързо прехвърлил балкана.

Когато армията на Нестор навлязла в Тракия никой не се опитъл да я спре. Впрочем в Тракия почти нямало ромейски войски. Единствено в Одрин била разквартирувана по значителна армия, но и тя не посмяла да излезе срещу войските на Нестор. Бунтовниците бързо достигнали Цариград и го блокирали по суша без да срещнат съществени проблеми. Същевременно Нестор настоявал за оставката на Никифорицаи всъщност се оказал неспособен да контролира ситуацията. Акритите продължавали да настояват да им се изплатят заплатите, а печенегите започнали да опустушават Тракия без изобщо да се съобразяват с Нестор. Същевременно Нестор се увлякъл твърде много в искането си за свалянето на Никифорица без да се интересува от нищо друго. Същевременно в Цариград заради блокадата започнал глад. В резултат на това гражданите започнали да недоволстват и да искат свалянето на Никифорица. Виждайки че положението излиза извън контрол император Михаил VII решил да вземе мерки. Той поканил в Цариград делегация на бунтовниците, уж за преговори. Всъщност целта била да се проведат преговори с печенежките вождове. С цената на известно количество злато, те били убедени да започнат да съботират Нестор и дори да го убият. Малко след завръщането на пратениците Нестор разбрал за ромейско-печенежките преговори. От страх че печенегите ще тръгнат срещу него той снел блокадата на Цариград и се изтеглил в североизточна Тракия Печенегите счели че са си изпълнили задълженията, взели златото и се изтеглили на север в Мизия. Нестор обаче извикал на помощ други печенежки вождове. Те разбира се веднага пристигнали. С тяхна помощ бунтовниците нахлули в Тракия и я опустушили. След като печенегите се награбили те се изтеглили в Мизия изоставяйки Нестор. След това Нестор изчезва от историята. Вероятно е бил принуден да се завърне в Паристрион, където е бил и убит, може би по внушение от Цариград. Главният резултат от въстанието на Нестор било че вожда Татуш останал да управлява Дръстър, а вождовете Веслав (Саслав) и Сача управлявали Главиница и Вичина. Тези градове и някой области

практически били под властта на печенегите. При това положение преселението на печенеги в Мизия продължило с много високи темпове. В Мизия се изсипали толкова много печенеги, че в придунавските градове те станали повече от българите. Българите все повече били изстласквани към балкана, а асимилацията на все по многобройните варвари била силно затруднена. Същевременно в Цариград никой не смятал да воюва с печенегите и мизия била оставена сама на себе си. Това обаче съвсем не означава че българите в мизия били независими. Те разбира се имали доста голяма свобода, но били възприемани като императорски поданици, а в Паристрион продължавало да си има ромейска администрация и някакви войски. В края на 70 те години огромен брой узи притискани от куманите намислили да нахлуят в Мизия. Този път ромейската дипломация си свършила добре работата. Една делегация успяла да убеди узите да приемат християнството и по мирен начин да се преселят в Мизия признавайки императора за свой господар. Така в Мизия се преселили ново огромно число варвари. Те обаче били пръснати и сравнително бързо били асимилирани от българите. Това бил краят на узите. Тези от тях които не пожелали да се преселят отсам дунав били принудени да се подчинят на куманите и печенегите и скоро били асимилирани от тях. Унищожаването на узите било голям успех за ромеите защото поне те в бъдеще нямало да създават проблеми. Този успех обаче донесъл малка практическа полза тъй като по това време все повече се увеличавало присъствието на кумани откъд р Дунав. Преди да разкажа за новите нападения на печенегите и куманите ще опиша най общо положението във Византия.

През есента на 1077 за император се обявил Никифор Вриений, дукс на Драч. В началото на ноември 1077 той заел Одрин и обсадил Цариград. Същевременно на 7 януари 1078 за император се обявил и стратегът на тема Анатолик Никифор Вотаниат който си осигурил подкрепата на селджукците. Скоро в Цариград избухнало въстание и император Михаил VII се отказал от трона в полза на новия император Никифор III Вотаниат който влязал в Цариград на 24 март 1078. Той от своя страна се опирал на младия но талантлив и разумен военачалник Алексей Комнин. Той бил назначен за главнокомандващ на византийската армия и изпратен срещу Никифор Вриений. В една голяма битка армията на Вриений бил напълно разгромена, а той убит. Сега пък за император се самообявил новият дукс на Драч Никифор Василаки. Скоро обаче и той бил победен и убит от Алексей Комнин. За капак в Никея се обявил за император Никифор Мелисин който привлякъл на своя страна селджукците. Това станало в края на 1080. Възползвайки се от цялбата тази

дандания селджукците необезпокоявани завладяли цяла мала азия с изключение на малка ивица срещу цариград при босфора. При тази ситуация Алексей Комнин обладан от честолюбиви планове се съюзил с втория човек в държавта-кесаря Йоан Дука. След това се разбрал с Никифор Мелисин той да получи кесарска титла ако признае Комнин за император. Накрая той подкупил командира на германската гвардия която охранявала Цариград и армията му била пусната в градът. Никифор III Вотаниат нямал друг избор освен да абдикира и на 4 април (великден) 1081 за император бил коронясан Алексей I Комнин.

Но да се върнем към ставащото на балканите.

През 1078 печенегите и куманите съвместно организирали голям поход срещу Византия. Те стигнали чак до Одрин опустушавайки Тракия. Това всъщност бил първият по голям поход на куманите срещу Византия.

През 1078 пловдивският павликянин Лека се опитал да вдигне въстание в Средец. Почти никой не го подкрепил, а местният гръцки митрополит Михаил ползващ се с уважението на хората съветвал всички да останат верни на император Никифор III. Тогава Лека убил митрополита и извикал на помощ печенеги. Скоро печенежки отряди нахлули в средецко и го опустушили. След това те разорили и района между Ниш и Скопие. Въпреки всичко малцина българи подкрепили Лека. Той се принудил да изчака печенегите да се нагрябят и с тях заминал за Паристрион.

По същото време на въстание се решили и група българи начело с някой си Добромир от Месемврия. Той се опитал да вдигне бунт, а вероятно е искал и помощ от печенегите. Помощ обаче не дошла, а месемврийци запазили спокойствие. Тогава в Месемврия пристигнал известният дипломат Лъв Диаватин. След кратки преговори той убедил Добромир да иска прошка от император Никифор III, като му обещал високи санове и длъжности. Добромир се съгласил и наистина получил обещаните награди.

През 1079 куманите предприели ново голямо нашествие в Паристрион който опустушили. През 1080 Лъв Диаватин успял да сключи мир с куманите и печенегите. Това давало някаква надежда за спиране на варварските нашествия. Обаче още през 1081 огромни кумански маси навлезли в Паристрион и започнали да го опустушават без да показват намерение да се изтеглят. Куманите останали в Мизия чак до 1083 когато сами се изтеглили оттатък дунава. Естествено голям брой кумани се възползвали от възможността да се заселят в Мизия. Продължавало и масовото преселение на печенеги в Паристрион. Ромеите не могли да направят нищо за да спрят варварите понеже

си имали проблеми с норманите. Между Византия и нормандското кралство в южна Италия всеки момен се очаквало да избухне война.

Още преди да избухне войната император Алексий I се съюзил с венецианците които имали силен флот и с владетеля на Зета княз Константин Бодин (от 1080). Владетеля на норманите, крал Робер Гискар пък се съюзил с далматинските градове.

През лятото на 1081 голяма голяма норманска армия командвана от крал Робер Гискар акостира в околностите на Драч и го обсадила. Скоро обаче венецианците разгромили норманският флот. Решителната битка се състояла през октомври 1081 край Драч. В битката не участвали зетски войски. Битката била изключително ожесточена и кръвопролитна. Ромейската армия се състояла предимно от наемници и най вече английски нормани. Друг важен отряд била тежката пехота на пловдивските павликяни. По някое време пловдивските павликяни самоволно се изтеглили което довело до поражението на цялата армия. Самият император Алексий I Комнин едва се спасил в Охрид.

След това норманите започнали офанзива и превзели градовете Валона, Охрид, Битоля, Велес, Скопие и други в региона. Превзети били в общи линии тема България, Епир и Албания.

През 1082 ромейски агенти успели да разпалят селско въстание в южна Италия. Крал Робер Гискар бил принуден да се завърне там за да го потуши. Командващ на нормандските войски на Балканите станал синът му Боемунд Гискар. Норманите обсадили Лариса която неочаквано оказала изключително силна съпротива. Едва след едногодишна обсада норманите превзели Лариса, а след това и цяла Тесалия.

До това време обаче ромеите били успели да възстановят силите си и започнали офанзива срещу норманите. Отгоре на всичко венецианците превзели Драч. Битките на Балканите продължавали с голямо ожесточение. През 1084 Робер Гискар най сетне потушил селското въстание и пристигнал на Балканите начело на силна армия. За негово нещастие в края на 1084 сред норманите избухнала страшна чумна епидемия която убивала мнозина от тях. В началото на 1085 жертва на чумата станал и самият Робер Гискар. Сред норманите започнала дълга гражданска война за трона и войските им побързали да се изтеглят от Балканите. Междувременно още през 1081 зетските войски се изтеглили от Византия. След това Константин Бодин организирал наказателен поход срещу далматинските градове като дори успял да превземе и задържи за кратко време Дубровник.

От началото на 80 те години започнал бавният, но необратим разпад на Зета на съставните и части. В

Босна установил властта си някой си княз Стефан, а в Рашка (Сърбия) жупан Вукан. Княз Константин Бодин се примирил със ставащото и дори се съюзил с Вукан. Техните войски започнали съвместно да нападнат ромейската част на Косово, опитвайки се да я завладеят. Войната ескалирала особено много след 1085. Първоначално сърбите (такива са всъщност и зетците и рашците) успели да овладеят голяма част от Косово. През 1090 срещу тях организирал голям поход дукса на Драч -Йоан Дука. В решителната битка той нанесъл катастрофално поражение на сърбите и ги изтласкал от Косово. След това ромеите навлезли в Сърбия като завладели много земи и градове, като разорили страшно Зета и Рашка. Пленен бил и княз Константин Бодин. Срещу голям откуп сърбите освободили владетеля си и войната продължила. През 1093 сърбите успели да разгрозят войските на Йоан Дука и отново навлезли в Косово. През 1094 император Алексий I Комнин организирал голям поход срещу сърбите. В една битка ромеите спечелили пълна победа и изтласкали сърбите от Косово. След това ромейските войски навлезли в Сърбия която разорили страшно. Сърбите били напълно победени, като се принудили да се спасяват по планините откъдето започнали партизанска война с ромеите. Ромейските войски се изтеглили при приближаването на зимата, но на следващата пролет отново окупирали Зета и Рашка. Това продължило няколко години, докато накрая княз Константин Бодин и жупан Вукан не се признали за победени и приели да станат васали на Византия.

През 1101 умрял княз Константин Бодин и Зета се разпаднала напълно на съставните си части Босна, Далмация, долна (крайбрежна) и горна (планинска) Зета и Рашка владяна от жупан Вукан. От тези държави само Рашка имала обща граница с Византия и съответно с България. Вукан успял да превърне Рашка в силна и консолидирана държава, каквато я и оставил на синът си жупан Урош I през 1114.

Сега обаче е вече време да се върнем към Паристрион и ставащото там.

Междувременно докато още продължавала войната с норманите император Алексий I решил да се разправи с пловдивските павликяни заради самоволното им отстъпление през 1081 в битката при Драч. През 1084 започнали репресии над павликянските водачи. Наложените наказания и конфискации разбунили твърде много духовете в Пловдив. По това време в Пловдив пристигнал от Цариград местният павликянин Травъл. Той бил приближен на дворецовите среди в Цариград и бил адютант на Алексий I от времето преди да стане император. Травъл станал водач на недоволните и в Пловдив избухнал бунт на павликяните. Бунта се разраствал бързо и павликяните

бързо овладели Пловдив и северните му околности. Тъй като нямали сили за да отбраняват Пловдив павликяните се изтеглили на север в крепостта Белятово. Според някои мнения това е крепост в карловско, а според други крепост близо до съвременното село Зелениково. От там павликяните започнали нападения на юг, като стигали дори до Пловдив. Малко по късно Травъл влязъл във връзка с печенегите и поискал от тях помощ. Той, дори се оженил за дъщерята на един вожд за си осигури съюза с тях. Печенегите разбира се не изпуснали случая да опустушат Тракия. С тяхна помощ павликяните разширили обсега на нападенията си. Ромеите като видели че не са в състояние да удържат павликяните предложили компромисно решение. Същевременно за защитата на Пловдив била изградена крепостта Алексиопол (Неокастро) близо до днешния град Раковски. Травъл обаче останал недоволен от ромейското предложение и бунта продължил. След това ромеите се опитали да преговарят с Татуш в опит той да бъде убеден да спре печенежката помощ за Травъл. Тези преговори завършили с пълен провал. През 1086 срещу павликяните била изпратена армия командвана от великия domestik Григорий Бакуриани и командващият европейските войски младият пълководец Врана. Тази армия достигнала околностите на Белятово и започнала да се готви за военни действия. Бакуриани настоявал за отбранителни действия и предлагал да се действа внимателно. Врана настоявал да се атакува веднага и дори обвинил Григорий Бакуриани в стахливост. Накрая ромеите започнали настъпление. Някъде около Белятово ромеите се сблъскали с печенегите и павликяните които били доста по многобройни. Битката била дълга и ожесточена, но накрая ромеите били разгромени напълно. Бакуриани и Врана били убити, а оцелелите побягнали панически.

След победата павликяните още по дръзко продължили да опустушават пловдивско. Оказали се в сложно положение ромеите сформирали в Одрин една армия която да воюва с павликяните. Тя била командвана от опитният пълководец Татикий, а нея имало и наемни нормандски отряди. Тази армия потеглила от Одрин за Пловдив. По пътя си ромеите направили лагер на десният бряг на р. Съзлийка. Още преди обоза да се...

продължението очаквайте в следващия брой...

Автор: Димитър Маневски

Проблемът за човека и времето в Чеховата “Вишнева градина” и неговото отражение в “Р.У.Р.” на Карел Чапек. Опит за анализ на един интертекстуален диалог

Мария Кръстева
Кръстева

Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”, Филологически факултет
Специалност
“Българска филология”, III курс

Гр. Пловдив,
Република България

*Човечеството е разбирало историята
като поредица от битки,
защото досега е смятало борбата за главно
нещо в живота.*
А.П. Чехов

*Не се страхувам, че машините ще бъдат
господари на хората. По-лошото е, ако
хората не са добри господари на себе си или
на човешките отношения*
Карел Чапек

В крак с модерните времена, науката също се променя. Изкуството вече не може да съществува само за себе си, съобразено е с дискурсите на времето. В този контекст представения тук доклад има за цел да запознае аудиторията с това, доколко е възможно различните културно-исторически епохи да взаимодействат помежду си.

Това изследване има за цел да акцентира върху един слабо проучван проблем в световната литература. Как текстове, които се явяват представители на различни литературни направления, привидно нямащи нищо общо помежду си, разгледани през призмата на

рецептивната естетика и наратологията, могат да бъдат участници в интертекстуални диалози. Пример за такъв диалог са две особено популярни през първата половина на 20-ти век произведения - последната пиеса на големия руски писател Антон Чехов - “Вишнева градина” и най-известната пиеса на чешкия писател и фантаст Карел Чапек - “R.U.R”.

На пръв поглед не само произведенията, но и писателите нямат нищо общо помежду си. Чехов е смятан от мнозина за баща на руския **СИМВОЛИЗЪМ**, представител на критическия реализъм в Русия, а пиесата “Вишнева градина” според последни проучвания се смята за текст-“есхатос”, текст поставящ граница между две **ЕПОХИ**.

От друга страна изследователите-слависти определят две направления в творчеството на Карел Чапек: философско-реалистично и **НАУЧНО-ФАНТАСТИЧНО**, което, чувствително отдалечава тематиката на творбите му от тази на Чеховите.

Ще си позволя да оборя тези твърдения. Те са правилни, но съобразени изцяло с културно-историческите и обществени условия, в които са създадени творбите.

Разгледани изцяло в духа на рецептивната естетика и наратологията, както и от гледна точка на екзистенциализма, двете произведения се свързват помежду си в един своеобразен диалог, в който се поставя акцент върху проблемите за човека и времето, формирането на човешките отношения и за смисъла на човешкия живот. Разглеждат се проблеми от глобален характер. Огледалната метафора, която присъства в тях, не само в композиционно отношение, но също така и в идейно-смыслов план, има за цел да ни помогне да разберем по-добре подтекстовата тематика на творбите.

“Аз все мечтая да напиша смешна пиеса,

П. Троев, Ю. Айхенвалд, К.С.Станисласки
вж. Н. Нейчев, 2000г.
В.Тодоров, И.Павлов, С.В.Никольский

където всичко ще се обърне с главата наопаки.”, пише Чехов в едно свое писмо по повод създаването на “Вишнева градина”. Но пиесата е всичко друго, само не и комедия.

Да разгледаме двете пиеси поотделно.

Чеховата “Вишнева градина” е насочена пряко към вътрешния свят на човека, към неговите желания, страхове и стремежи. Макар да притежава социално-битов характер, психологическите черти са изведени на преден план, поставя се акцент върху човешките отношения. Героите общуват, но сякаш не помежду си, а със самите себе си, изправят се пред вътрешното си аз, пред един своеобразен съд на духа.

Пред нас е едно семейство, което от една страна не може да скъса с миналото, а от друга – просто се страхува от бъдещето. Във “Вишнева градина” дворянката Раневская и брат и Гаев оплакват съдбата на своята вишнева градина: няма как, имението се обявява на търг и те ще трябва да се разделят с нея. Замогналият се бивш крепостен Лопехин им предлага да раздели градината на парцели и да ги продаде за вили. Те се въздържат от решение, отказват да повярват, че ще загубят имението, потъват в света на спомените и миналото. Само че, когато вишневата градина наистина вече е продадена, Раневская заминава отново за Париж, където и без това я очаква любим. А Гаев? Той просто е един обикновен фразьор и изведнъж се оказва, че драма въобще не е имало. Писателят се стреми да направи равносметка на миналото и да обърне своя поглед към бъдещето. На пръв поглед толкова обикновените проблеми на семейството на Раневская рязко контрастират с проблемите в “R.U.R”. Но не трябва да забравяме, че всичко е само метафора.

Чапеквите герои са по-близки до романтизма, отколкото до реализма със своя героизъм. Те обаче придават и друг смисъл на творбата. Без да подражава на социалния реализъм и романтичния дух на западноевропейската литература, авторът

вмъкна нотка носталгия и романтизъм в тази своя творба. Това е своеобразен опит да бъде направена равносметка на настоящето и едва тогава да се пристъпи към бъдещето. В пролога, на фона на едно свръхроботизирано общество се влюбват главния директор на заводите "Р.У.Р.", Хари Домин и дъщерята на президента, Хелена Глори. В самата пиеса се разгръща един типичен за Чапек сюжет. Превръщайки роботите в изключително умни машини за убиване, хората ги изправят срещу самите себе и човечеството е избито. В края на трето действие, роботите Примус и Хелена също откриват, че помежду им има чувства. Сякаш се сдобиват с душа и се превръщат в хора.

В пиесата, Чапек изобразява героите си като представители на едно всемогъщо, но за жалост, твърде незряло общество. Всеки от тях е противопоставен по един или друг начин на останалите. Толстоистът Алквист се противопоставя на [прогресивния рай на Домин](#). Алхимикът Гал се противопоставя на [идеята за душа в телата на роботите](#). Лекомислието и невинността на [Хелена се противопоставят на реализма и предсказанията на Нана](#), ключов образ в пиесата. Всеки се противопоставя на някого, всеки остава неразбран от другите, но този вътрешен, междучовешки конфликт остава сякаш встрани от центъра. На преден план е изведена драмата - хора срещу роботи, или вчерашния човек срещу утрешния. Подобно Чехов и Чапек не изобразява днешния човек. Всичко е реално, но сякаш не се случва сега. То може да бъде част от всяка една епоха, от всеки един момент, само не и днес. Защото днешният човек липства.

Една безобидна идея, една мъничка злина и се случва някаква трагедия - при Чехов само привидна, при Чапек - явна. [Лекомисленото безгрижие на Раневская намира своето](#) Чехов, 1901г.

Чапек, 1985г., стр.85(всички цитати са по това издание и по-надолу ще бъде посочвана само страницата) стр.56,71 стр.66

“

“Българска Наука” съвместно с uchenik.com

отражение в образа на Хелена. И двете са водени от добри чувства, но действията и на двете водят до трагичен финал. Драмата на Раневская е предизвикана от нейната пасивност, а драмата на Хелена от прекалената и активност. Героините сами унищожават света в който живеят. Далеч не толкова лирично звучи в този смисъл пиесата на Чехов, а Чапековите работи съвсем не изглеждат толкова механизирани и чужди в този контекст. И докато единият разголва душите на героите в стремежа си да ни покаже, колко са остарели, другият ги механизира, превръща ги в тропи, в кукли на конци, за да реализира своята идея. В този смисъл и останалите герои са носители на заряд, който на пръв поглед ги свързва с времето и епохата, и извън художествения свят на писателя. Участниците в двете пиеси представят в обобщен вариант цялото човечество, те са представители на целия космос и световен мироглед. Това, което прави впечатление са липсващите маркери за пространство и време. Топосите са изведени извън времето и пространството, и в контекста си двете пиеси сякаш нямат нищо общо с действителността.

Но времето тук не трябва да се разбира като придобиващо реални измерения, като реална величина, а по-скоро като белег и показател за проблеми, първоначално само далечни, неясни ([звукът на скъсаната струна при Чехов](#)), се превръщат в мрачна картина напомняща Апокалипсис ([бунтът на роботите, последвалото унищожение на хората при Чапек](#)).

Но централния момент, на който трябва да обърнем внимание, е как тези два текста влизат в диалог помежду си и как интерпретират основната тема на това изследване - проблемът за човека и времето.

Вече споменахме, че героите на Чехов са представени чрез своя вътрешен свят, чрез страховете, желанията, качествата и недостатъците си. [Той казва: "...той е славен човек и другите, и всички не са лоши хора; и](#)

животът им е красив и недостатъците им са мили и смешни. Но взето заедно всичко е скучно, тягостно, мъртво, безжизнено. Какво трябва да се направи? Трябва да се смени всичко, да се стремим към друг, по-добър живот”. Централния конфликт (доколкото можем да говорим за конфликт при Чехов) се разгръща между старите собственици на имението, Раневская и Гаев, спрямо представителите на младото поколение - Аня, Трофимов, Лопахин.

Подобна е ситуацията в „Р.У.Р.". Хората са представители на едно старо поколение, чието време е изживяно и те трябва да си отидат.

“А може би още преди сто години сме убити и сега сме само призраци. Може би отдавна, отдавна сме убити и се връщаме само да издекламираме това, което сме говорили някога...преди смъртта”, казва Домин минути преди да се изправи срещу роботите.

Думите му напомнят една реплика на Раневская: “Ще заминем – тук няма да остане жива душа...В тая стая обичаше да идва покойната ни майка...” .

В този смисъл роботите не се явяват никакви фантастични същества, които искат да превземат света. Това са новите хора, тези на новия век, без душа, без сърце, робуващи само на една идея -“Прогресът”.

Лопахин се явява своеобразно отражение на Чапековите роботи. А “вечният студент” Трофимов – на Домин. Макар Петя да е обрисован като пасивна фигура, която само философства, в думите му се крие нещо невидимо за Чеховите герои, но твърде реално

[Чехов, стр.268,302](#)

[Чапек, стр.72,96](#)

[К.С.Станисласки 84стр.](#)

[Чехов,1989г.,стр301-302 \(всички цитати са по това издание и по-надолу ще бъде посочвана само страницата\) стр.292](#)

[Чапек,1923г.](#)

[стр.301](#)

[стр.302](#)

[стр.103](#)

за тези на Чапек.

”Човечеството върви към най-висша правда, към най-висшето щастие, което е възможно на земята, и аз съм в първите му редици” казва Петя на Лопахин.

Нека си спомним по този повод думите на Чапек за причините подтикнали го към създаването на “Р.У.Р.”: “Исках да напиша комедия, отчасти за науката, отчасти за правдата.” . И това се явява своеобразна реплика спрямо думите на героя. А самата пиеса е съвсем явно изображение на тази реплика. Висшата правда, за която мечтае Трофимов, радостното ”Здравей нов живот!” се превръща в нещо демонично. Чапек превръща вишневата градина във фабрика произвеждаща роботи. В духа на 20-ти век, в отговор на възгласът на Ницше: “Бог умря!” писателят, философът, пацифистът Чапек, показва накъде върви светът. В навечерието на Втората световна война, “световният чех” пише най-ярката си творба като призив за осъзнаване и спасение, вече прозрял, какъв рай очаква хората. За съжаление тук няма ирония. Има само действителност. Това, което само се долавя в мълчанието на Чеховите герои, е открито изразено при Чапек. Особено ярко това личи в последните сцени на двете творби. Да видим как изглежда финалът във “Вишнева градина”:

“Сцената е празна...Става тихо. В тишината се чуват глухи удари на брадва по дърво, които звучат самотно и тъжно.Чуват се стъпки. От дясната страна се показва Фирс...Болен е .

“Заминали са...Мене ме забравиха....Мина си животът, сякаш не съм живял.(Ляга)Ще взема да полегна...Силици си нямаш вече, нищо не остана, нищо... Ех, ти... загубен!...(Лежи неподвижно).”

„Далечен звук, сякаш от небето, звук на скъсана струна, затихващ, печален. Настъпва тишина, чуват се само далеч в градината удари на брадва по дърво.”

А ето как изглежда финалът в “Р.У.Р.”

[А л к в и с т : ...Ах, как е тихо, как е тихо! Защо](#)

замлъкнахте любими гласове? Да бях... поне да бях заспал! (Загасва лампите, ляга на кушетката и придърпва върху себе си черното палто.) Как трепереше това тяло! О, край на живота.“

Не напомнят ли тези думи последните реплики на Фирс? На мен ми звучат твърде близки по смисъл.

И ето, че загадката е разкрита. С последните си думи Фирс не иронизира себе си, а се сбогува с живота. А звукът на скъсаната струна? Това е едно своеобразно предупреждение. Мълчаливо, неясно... като създателя си...

Смисълът прозираш зад мълчанието и думите е ясен. Няма светли идеали, а само разбити мечти.

Но “световният чех” не желае да остави такъв финал за пиесата си. Чапек докрай вярва в доброто. И ето, че по някакъв “вълшебен” начин роботите Примус и Хелена се сдобиват с души, превръщат се в хора и животът започва отначало. Преобръщайки схемата на Чехов, където финалът е твърде носталгичен, боравейки с библейските образи на Адам и Ева, Чапек ни напомня за митът за изгубения рай и за притчата разказваща за завръщането на блудния син. Светът ще се спаси отново, връщайки се към началото. Съвсем в синхрон с този епизод звучат думите на Алквист:

“Върви, Адаме, върви и ти Ево; ти ще му бъдеш жена. Бъди и мъж Примус! Благословени дни!... Росум, Фабри, Гал, велики откриватели, какво е великото във вашето откритие в сравнение с тази девойка, с този младеж, с тази първа двойка, която откри любовта, плача, усмивката на любовта, обичта между мъжа и жената? Природо, природо животът не ще загине!... Не ще загине! Не ще загине. ”

И ето, че връщайки се към архетипа, Чапек съумява да изрази своята идея и да разгадае загадката на Чеховата “Вишнева градина”. Проблемът за човека и времето придобива ново измерение, образите-символи също. Отразяващи, както епохата, така и хората,

които живеят в нея, двете пиеси провеждат помежду си и своеобразен диалог, свързан с проблемите на времето. Чеховата “Вишнева градина” вече не е образ на цяла Русия, а на света. Заводите на Росум не са само постижение на науката и техниката, а изображение на земята. Съвсем ясно се усеща влиянието на Гогол, Достоевски и Чехов в тази Чапекова творба. Самият писател признава, че е повлиян от идеите на руския реализъм: ”Всичко велико с което съм се срещал, винаги ми е оказвало влияние, макар и незначително поради моята собствена незначителност.”

Какво можем да кажем за финал? Само едно: в ерата на роботизацията и глобализацията, независимо че литературата се стреми да бъде в крак с новото време, тя отново и отново ще се връща назад, търсейки отговор на вечните въпроси и загадки преминали през вековете, за да ни напомни, че някои неща не остаряват

Използвана литература:

1. Аникст, А.А. Теория драмы в России, М.1988г
2. К.С.Станисласки, Моят живот в изкуството, “Наука и изкуство”, С.1976г.
3. Кръстева, Олга. Театърът през вековете. “Отечество”, София, 1980г
4. Нейчев Н. Чеховата “Вишнева градина” като текст-“есхатос”(ст. I-ва и II-ра) – В: Научни трудове на ПУ “Паисий Хилендарски”. Т.38, кн. I, 2000г. – Филологии
5. Никольский, С. В. Карел Чапек - фантаст и сатирик. М., 1973г.
6. Руска литература XIX и XX век. Пловдив. “Хермес”. 2002г
7. Тодоров, В. “Световният чех” Книга за Карел Чапек С.1990г
8. Чапек, 1985г.: Чапек К., Избрани фантастично – утопични произведения в два тома, т.2, “Народна младеж”, София. 1985г.
9. Чехов, А. П. -Избрани творби в осем тома. том VII, пиеси. “Народна култура”, София 1989г.

A black and white portrait of Ludwig Wittgenstein, shown from the chest up, looking slightly to the left. He has dark, wavy hair and is wearing a suit jacket, a white shirt, and a dark tie. The background is a plain, light color.

Витгенщайн (1889 - 1951)

"Ние усещаме, че дори да бъде отговорено на всички възможни научни въпроси, проблемите на живота ни все още не ще бъдат изобщо докоснати. Разбира се, тогава повече не остават никакви въпроси; и именно това е отговорът."

*Л. Витгенщайн,
Логико-философски трактат, § 52.*

Животът като афористика. Логико-философски трактат. Образът на света откъм невидимите граници. Философските игри

Когато през 1922 г. излиза Логико-философски трактат и четците му стигат до последния афоризъм в него, а именно "За което не може да се говори, за него трябва да се мълчи", сигурно в някои от тях е проговорил усетът, че в XX век се е родила една Етика, която за разлика от тази на Б. Спиноза е била развита не по геометричен, а по логически начин. Дали авторът й Лудвиг Витгенщайн е имал такова намерение, е спорно: безспорно е обаче това, че с неговия труд изпод краката на философията е издърпана всяка "субстанция", която може да бъде означена. Оставащото мълчание следва сякаш повелята да не се споменава всуе Божието име; за Витгенщайн, изглежда, всяко име изисква това: да не бъде изричано напразно. Напразното изричане се случва тогава, когато едно име се обяснява чрез друго, някак ненаименувано в конкретността на изказа, но имано пред вид. Този философски „трик“ е повсеместно използван, за да гарантира една писменост, имаща претенцията да представя "дълбочини". За Витгенщайн това е просто безсмислено, а единственото оправдание за такава дейност, наричана "философска", е служенето на терапевтични цели. Философията е терапия. Но преди да стана такава, тя също трябва да бъде излекувана. До лечението Витгенщайн стига след един сам по себе си изцелителен път: на отказа от излишества. Най-напред това личи в биографията му.

Витгенщайн е роден в твърде богато еврейско семейство, изповядващо католицизъм: бил най-малкият от осемте деца на крупен индустриалец, основател на стоманената промишленост в Австро-Унгария. Учил в родния си град, завършил гимназия в Линц и смятал да следва физика при Болцман. Смъртта на последния променила планове на младия Витгенщайн, който се записал във Висшето техническо училище в Берлин, а след това се преместил в Манчестър, където следвал инженерство до към 1911 г. През есента на 1911 г. се срещнал с не особено известния тогава математик и логик Г. Фреге, който го посъветвал да учи математика: нему направили впечатление нетрадиционните Витгенщайнови представи за основанията на логиката, за философията и за науката, единствено, чиито изказвания били смислени. В началото на 1912 г. Витгенщайн постъпва в Тринити колидж в Кеймбридж, където престоял до 1913 г. в компанията на тогавашните научни светила - Б. Ръсел, Дж. Мур, Дж. Кейнс, А. Уайтхед и др. Изглежда, че в семинарите и разговорите той си спомнял за първите философски уроци, дадени му от учебника на Ал. Майнонг: ученик

на Фр. Brentano (той е учител и на Хусерл, Масарик, Марти и др.); Витгенщайн сигурно не е пропускал да отбелязва, че за Майнонг съществуването е функция на езика и че т.нар. неразрешими проблеми са следствие на езикова непрецизност, чиято естественост се състои в това да не я забелязваме, тъй като винаги ни насочва някак "навън". Пред Витгенщайн се откривала отлична кариера в математиката и логиката, ала той я изоставил, за да се запише доброволец-санитар. Участвал в Първата световна война, по време на която в дневника си записвал онези мисли, станали по-късно ядро на Трактата. След войната, когато всички очаквали да се върне към обичайните си занимания (логика, архитектура, конструиране на летателни уреди, мостостроене, музика и пр.), Витгенщайн завършил курсове за... начални учители в помощни училища. Най-известния тогавашен философ, именно той, в средите на позитивистичното движение прекарал няколко години из училища в селата на Долна Австрия, отказвайки се от наследството и проектирайки - между другото - за една от сестрите си къща, образец на "пост-модерната архитектура"; къщата, наречена "Дом Витгенщайн" по неведоми пътища днес е българска собственост (ако, разбира се, не е вече продадена) и помещения на нашия културен център във Виена. Приятелите му от Англия не го забравили: почти всяка година при него идвали "парламентъори" да го канят да стане преподавател в някой от колежите. Едва в 1929 г. той склонил на молбите, но възникнала следната трудност: нямал академично звание и за да го получи, трябвало да се явява на изпит пред хора, които сами признавали, че са се учили от него. От 1930 до 1936 г. той преподавал в Тринити колидж, след което се усамотил в Северна Норвегия в една колиба (построена от самия него). Тук започнал работа върху втория си труд, Философски изследвания, където подложил на радикална критика собствените си възгледи от Трактата. След година се върнал в Кеймбридж, макар и да не искал особено; дори правил опити да се засели в Съветския съюз, където виждал възможност да проектира заводи (за щастие -най-вече за философията - намерението му не се осъществило). До 1947 г. преподавал собствените си "мисли", осъществявайки представите си за философията като дейност, която не може, а и не трябва, да бъде систематично изложена. Чужд на всякаква светска суета, той се усамотил още веднъж и вече за последен път в Ирландия, живял сред рибари в оскъдица и починал от рак на 29 април 1951 г. Казват, че последните му думи били: "Кажете им, че живях щастливо".

Логико-философски трактат

Витгенщайн не е от плодовитите философи в обичайния смисъл на думата: творбите му не са много. Но начинът на изложение, тематиката, решенията, които дава, оплождат мисълта, стряскат обичайните схващания, за да поставят на тяхно място едно убеждение спрямо знанието, което - дори и неизказано - изисква преди всичко строг размисъл. Афоризмите от Трактата могат, разбира се, да бъдат различно тълкувани: в цялостта си обаче те дават израз на един нов тип философстване, наричан "позитивистки", "аналитичен", "логико-атомарен" и имащ за цел най-вече строгата дефинитивност на съжденията чрез проверимостта им във факти. В първия си труд Витгенщайн дава и съответните таблици за проверимост и истинност, лежащи в основата на съвременната логика. Но доколкото тук става въпрос за философия, ще се насочим към онези дисциплинарни проблеми, които биха позволили аналогии между казаното от Витгенщайн и това от други мислители, макар такъв тип "дисциплиниране" в рубриците "онтология-гносеология-логика" да не е Витгенщайнов идеал. Освен това ще се придържаме по неговия текст без тълкувателски намеси, защото целта в последна сметка е именно самостоятелното мислене. Несъмнено афоризмите от трактата - както поотделно, така и в цялостта им - целят тъкмо това.

Трактатът е ред от изказвания, чиято номерация според Витгенщайн върви по степен на важност за осмислянето; тук тази номерация на места ще бъде нарушена с надеждата, че този, който иска да види как стоят нещата у Витгенщайн, ще посегне към самия Трактат: той може да се намери в изд. Л. Витгенщайн, Избрани съчинения, С, 1988, прев. Н. Милков. Следва "колаж" от афоризми:

1. Светът е всичко, което е налице.
- 1.1. Светът е съвкупността от фактите, а не от нещата.
- 1.1.1. Светът е определен чрез фактите и чрез това, че е всички факти.
2. Това, което е налице - фактът - е съществуването на състояния на нещата.
- 2.01. Състоянието на нещата е съединяване на предмети (неща, вещи).
- 2.011. За вещта е съществено да може да бъде съставна част на състоянията на нещата.
- 2.012. В логиката нищо не е случайно: ако вещта може да бъде в състоянието на нещата, тогава в нея трябва да може да се предвижда възможността на състоянията на нещата.
- 2.0123. Ако са дадени всички възможни предмети, то с това са дадени и всички възможни състояния на нещата.

2.0141. Възможността за присъствието му в състоянията на нещата е формата на предмета.

2.0232. Казано между другото, предметите са безцветни.

2.04. Съвкупността от съществуващите състояния на нещата е светът.

2.05. Съвкупността от съществуващите състояния на нещата определя също така кои състояния на нещата не съществуват.

2.06. Съществуването и несъществуването са състояния на нещата е действителността. (Съществуването на състояния на нещата ние наричаме още позитивен факт, а несъществуването - негативен факт.)

2.1. Ние си създаваме образи на фактите.

2.12. Образът е модел на действителността.

2.141. Образът е факт.

2.15. Фактът, че елементите на образа се съотнасят един с друг по определен начин, представя това, че нещата се съотнасят помежду си така.

Тази свързаност на елементите на образа се нарича негова структура, а нейната възможност - негова форма на изобразяване.

2.18. Общото, което всеки образ от каквато и да е форма, трябва да има с действителността, за да може - правилно и неправилно - да я изобразява, е логическата форма, т.е. формата на действителността.

2.223. За да узнаем дали образът е верен или неверен, ние трябва да го сравним с действителността.

3.001. "Дадено състояние на нещата е мислимо" означава: ние можем да си създадем образа му.

3.221. Аз мога само да назова предметите. Знаците ги заместват. Аз мога да говоря само за тях, но не мога да ги произнеса. Изречението може само да каже как е дадено нещо, но не какво е то.

3.323. В разговорния език извънредно често се случва една и съща дума да означава по различен начин - и следователно да принадлежи към различни символи - или две думи, които означават по различен начин, на пръв поглед да са приложени в изречението по един и същи начин.

Така думата "е" изглежда като копула, като знак за равенство и като израз на съществуване; "съществувам" - като интранзитивен глагол, подобен на "вървя"; "идентичен" - като прилагателно; ние говорим за нещо, но също и за това, че нещо се случва. (В изречението "Зеленото е зелено" - в която първата дума е собствено име, а последната - прилагателно - думите нямат просто различно значение, а са различни символи.)

3.324. По този начин лесно възникват фундаменталните обърквания (с които е пълна цялата философия).

3.325. За да избегнем тези грешки, трябва да използваме такъв знаков език, който да ги изключва, като не прилага един и същи знак към различни символи, както и знаци, които на пръв поглед са от един и същ вид, но всъщност описват нещата по различен начин. Т.е. знаков език, който да се подчинява на логическа граматика, на логически синтаксис. (Логическият символизъм на Фреге и Ръсел е такъв език, който обаче все още не изключва всички грешки.)

4. Мисълта е смислено изречение.

4.003. Повечето положения и въпроси, които са били написани на философски теми, не са неверни, а безсмислени. Затова ние не можем да отговорим на въпроси от този вид, а само можем да установим тяхната безсмисленост. Повечето въпроси и положения на философията се основават на това, че ние не разбираме логиката на езика си...

И не е чудно, че най-дълбоките проблеми всъщност не са никакви проблеми.

4.111. Философията не е една от естествените науки. (Думата "философия" трябва да означава нещо, което се

намира над или под, но не до естествените науки.)

4.112. Целта на философията е логическото изясняване на мислите.

Философията не е учение, а дейност.

Философският труд се състои главно от разяснения.

Резултатът от философията не са "философските положения", а изясняването на положенията.

Философията трябва да изяснява и строго да разграничава мислите, които иначе, така да се каже, са мъгляви и неясни.

5. Изречението е функция на истинността на елементарните положения.

5.134. От едно елементарно положение не може да следва друго.

5.135. От съществуването на някакво положение на нещата по никакъв начин не може да се заключи за друго, съвсем различно от първото.

5.136. Няма причинна връзка, която да оправдава такова заключение.

5.1361. Ние не можем да заключаваме за бъдещите събития от сегашни.

Вярата в причинната връзка е суеверие.

5.1362. Свободата на волята се състои в това, че бъдещите действия не могат да се знаят сега. Бихме могли да ги знаем само, ако причинността би била вътрешна необходимост - подобна на тази на логическите заключения. - Връзката между знанието и познатото е тази на логическата необходимост.

5.6. Границите на моя език означават границите на моя свят.

5.61. Логиката изпълва света; границите на света са

също и нейни граници.

Следователно в логиката ние не можем да кажем: това и това го има в света, онова го няма...

Това, което не можем да мислим, ние не можем да мислим; следователно не може също и да кажем какво не можем да мислим.

5.62. Тази бележка дава ключа за разбирането на това до каква степен солипсизмът е верен.

Това, което солипсизмът всъщност има пред вид, е съвсем правилно, само че не може да се каже; а се показва.

Това, че светът е мой свят, се показва в това, че границите на езика (на езика, който единствено аз разбирам) означават границите на моя свят.

5.64. Тук се вижда, че солипсизмът, строго проведен, съвпада с чистия реализъм. Азът на солипсизма се свива до непротяжна точка и остава само координираната с него реалност.

5.641. Значи във философията наистина има смисъл, в който може да стане дума за Аза не-психологически.

Азът влиза във философията благодарение на това, че "светът е мой свят".

Философският Аз не е човекът, не е човешкото тяло или човешката душа, с която се занимава психологията, а мета-физическият субект - границата на света - не някаква негова част.

6.41. Смисълът на света трябва да се намира извън него. В света всичко е така, както е и всичко се случва така, както се случва; вътре в него няма никаква ценност - а ако би имало, то тя нямаше да има никакво значение.

Ако има ценност, която притежава значение, то тя трябва да се намира извън всичко, което се случва, и извън определеното битие. Защото всичко, което се случва, и определеното битие са случайни.

Това, което прави нещата случайни, не може да се намира в света, тъй като иначе то би било отново случайно.

То трябва да се намира извън света.

6.42. Затова също така не може да има етически положения.

Положенията не могат да изразяват нещо висше.

6.421. Ясно е, че етиката не позволява да бъде изказвана.

Етиката е трансцендентална. (Етиката и естетиката са едно и също.)

6.4312. Безсмъртието на човешката душа във времето, т.е. вечният ѝ живот след смъртта не само че не е гарантирано по никакъв начин, но преди всичко тази хипотеза не води до това, което винаги са искали да постигнат с нея. Защото би ли била решена задачата и загадката с това, че аз продължавам да живея вечно? Нима този вечен живот не е точно толкова загадъчен,

колкото и сегашният. Решението на загадката на живота в пространството и времето се намира извън пространството и времето.

(Тук не трябва да бъдат решавани проблеми на естествознанието.)

6.432. Това, как е светът, е напълно безразлично за висшето. Бог не се разкрива в света.

6.44. Мистичното е не как е светът, а че той изобщо е.

6.53. Правилният философски метод всъщност би бил този: Да не се казва нищо освен това, което може да бъде казано - следователно - положенията на естествената наука, т.е. нещо, което няма нищо общо с философията - и тогава, ако някой иска да каже нещо метафизическо да му се посочи, че на определени знаци в своите изказвания той не е дал никакво значение. Този метод за него би бил най-неудовлетворителен - той не би имал чувството, че ние го учим на философия, - но това би бил единственият строго правилен метод.

6.54. Моите положения се изясняват с това, че този, който ме е разбрал, накрая ги разпознава като безсмислени, ако се е издигнал чрез тях - върху тях - над тях. (Той, така да се каже, трябва да блъсне стълбата, след като се е изкачил по нея.)

Той трябва да преодолее тези положения; тогава ще види света правилно.

7. За което не може да се говори, за него трябва да се мълчи.*

Цитира се по споменатото вече издание; на някои места вместо установения превод на Satz с "пропозиция" (което не казва нищо) се дава "изречение", "положение", "изказване": просто, защото немската дума е многозначна.

Тази подборна от афоризми представя, надявам се, не само философските, но и мирогледни схващания на Витгенщайн; в нея личи и личното му неудовлетворение от постигнатото, с което са заложени мотивите за една по-нататъшна работа. Тя продължава във "Философски изследвания", занимавали Витгенщайн близо шестнадесет години след като се връща към преподавателската си работа. Той не е възнамерявал да ги публикува, ала позоваването на тях от неговите слушатели, колеги и почитатели е водело до тълкувания, пряко противоположни на намеренията му; освен това са правели пряка връзка между темите от трактата и даваното в по-късните му лекции. Не че няма такава връзка: работата е в това, че след Трактата самата представа за философска работа придобива друг смисъл за Витгенщайн, пък и за философите, битували в неговото влияние - именно осмисляне вече не само на логическия, научен език, но и на всекидневния, чиито появи в писмеността (философска, научна, идеологическа, чисто

литературна) все пак не изразяват никаква отвъдност, така страстно гонена от "ранния" Витгенщайн. Това значи - и предполагаема. Задачата на Философските изследвания се състои в това: да се изгради фонът, на който изпъква смисленото. За Витгенщайн това вече е езикът и то не в логическата му модалност, а като универсално средство за осмисляне на "другото", "отвъдното". До него се стига чрез сходства, откриваеми в изразите, чрез преходи от една езикова редица в друга. С това Витгенщайн дава началото на една мощна тенденция във философията - лингвистическият анализ, имащ сам по себе си и чисто научно измерение. Двете части на Изследванията са трудно изложими, доколкото и те са съставени от положения, всяко от които има и самостоятелно значение и може да се отнася както до философията изобщо, така и до области като математиката, логическото проектиране, лингвистиката, педагогиката, психологията, теорията на типовете и тази на игрите, та дори и до социологията. Ето защо духът на Изследванията ще бъде представен тук с една игрова конструкция, чийто анализ може да ни доближи до теми, засягани от Витгенщайн; и то да доближи така, че и без да се знае какво конкретно е казано в неговите текстове, да се практикува исканото в тях. Защото философията, поне в неговото разбиране, е именно мисловна практика.

За да стане това, би стигнал и текстът, даден като основа на Семинара към Витгенщайн - случаят в казармата. За препоръчване е и ползването на следната

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Л Витгенщайн, Избрани съчинения, С, 1988.
- 2 Н Ирибаджак, Критика на метафизическия разум, С, 1979, с.118-174.
3. Е. Панова, Кант и аналитичната метафизика, С, 1986, с 67-118.

СЕМИНАР Към "Витгенщайн"

Имало някога един полковник, наречен Черния офицер, който бил пенсиониран, но искал да види как наследникът му, наречен Белия офицер, защото все ходел чист и спретнат, ще приеме строя в първия си началнически ден. Черният офицер, гледайки плаца от щаба, не издържал на гледката и обърнал гръб на прозореца. От съседната стая се чувал следният разговор, воден от двамата дневални.

- Бихме му дузпата на черния офицер!

- А, още не му е бита; т'ва да не ти е футбол; тук си

има правила.

Полковникът се заслушал в разговора и си казал, че ако той не гледа, все пак има други, които проявяват интерес за случващото се на плаца и в казармата. Чул: - Виждаш ли го, идва белият, пък и конят, а? Как ти се струва?

"Аха, ще приема вече строя" - рекъл си полковникът и долепил ухо до стената, за да чуе:

- Опала, падна и конят!

Зарадвал се полковникът и тъкмо да се обърне, чул наново:

- Как ще падне? Белият още не е тръгнал, не върви така. Полковникът изревал:

- Как да не върви?! По устав трябва да върви!

Дневалните, чувайки устав, прибрали шаха, а полковникът, като се обърнал към прозореца, видял как Белият офицер си изтупва куртката, а конят стоял виновно пред строя.

Азбука на слепите

Валентин Ой, който основал институт за слепи хора в Париж през 1785 г., бил специалист калиграф. През 1793 г. той измислил опростени букви, които да се отпечатват релефно на страницата, така че слепите да могат да ги разбират чрез докосване

Писмена система за слепи

През 1825 г. Луи Брайл бил шестнайсетгодишен студент в института на Ой. Той създал нова азбука, в която всеки знак е представен чрез подредба на дванайсет точки, които слепите хора, веднъж тренирани, можели лесно и да пишат, и да четат. По-късно усъвършенстване на тази система е по-добре познатата ни шестточкова система на Брайл.

Библиотечни номера

Каталогът на астрономическите разработки за библиотеката на Сарагон Първи (управител на Месопотамия в началото на II хилядолетие пр. Хр.) в Аган съдържа интересни инструкции за читателите. От тях се е искало да пишат на номерата на плочките, които искат, за да могат библиотекарите да ги извадят. Това е първият каталог с библиотекарски числа и най-старото споменаване на обслужване на библиотечни сбирки.

Библиография

В началото на II хилядолетие пр. Хр. в Месопотамия хората започнали да правят библиографии от

подбрани творби на шумерската литература. Най-старата библиография, която е открита, е забележителна главно поради малкия си размер. Тя представлява глинена плочка, написана на клиновидно писмо през около 1800 г. пр. Хр. Въпреки че е само 6,3 см висока и 3,9 см широка, тя съдържа заглавията на 62 литературни творби, подредени в две колонки. Много от тях са шумерски класици, които са цитирани и другаде в книгата.

Стенография

Стенографията за пръв път се появила като много съкратена форма на китайското писмо от Периода на непримиримите държави (481-221 г. пр. Хр.). Била използвана от правителството на силната южна провинция Чу, която се намирала на река Яндзъ. По-късно китайците приели различна стенописна система, а поет от 200 г. пр. Хр. като упражнение по краснопис написал пасажа по-долу, следвайки старата система, който показва какво трябва да е било първото стенографско писмо. Той е писан отгоре надолу и отдясно наляво.

Печатане

Печатането започва в Китай в началото на династията Тан (618 - 906 г. след Хр.) и първо е използвано за единични листове с картинка и текст. Хсеуан Дзан (602 - 664), който пътувал през Индия, за да изучава будизма, имал рисунки от „Самомта Бхадра“, отпечатани и разпространени при неговото завръщане в Китай през 645 г. Това е най-ранната документирана употреба на печатане.

Подвижни печатарски букви

В началото на I хилядолетие пр. Хр. в Мала Азия (днешна Турция) имало печати, използвани за отпечатване върху глинени плочи, върху всеки от които имало по един-единствен знак от преазбучно писмо, но те можели да бъдат използвани единствено независимо един след друг. Машинописният набор от подвижни печатарски букви е измислен от Би Шен през четирийсетте години на XI в. сл. Хр. по време на династията Сун (960 - 1279). За направата на комплекта от букви той изписвал китайските знаци върху отделни глинени блокчета и ги нагривал в специална пещ. Неговият печатарски набор бил направен с помощта на желязна рамка, поставена върху желязна платформа, а отделните печати били придържани в съответната позиция чрез цимент, който се втвърдявал след нагриване. Подвижните

печатарски букви, които често се смятат за най-големия пробив в печатането, сега не са толкова важни. Те никога не са завладели китайското печатане и практически са отживелица за западното книгопечатане. Литографията (вж. по-долу) е много по-важно изобретение.

Литография

През 1796 г. в Мюнхен младият чешки драматург Алоис Сенефелдер случайно попаднал на тайната на литографското отпечатване. Предполага се, че всичко е започнало, когато той записал сметката за пералнята върху парче камък, което му било под ръка при направата на печатното мастило. Сенефелдер с удоволствие се занимавал с домашно отпечатване (с медни плочи) заради възможността да прави копия на своите пиеси, затова имал камък, мастило и киселинен препарат - концентрирана азотна киселина. Той открил, че след като оставил концентрираната азотна киселина върху камъка, сметката за пералнята релефно изпъкнала, защото мастилото предпазвало повърхността от разяждане. Сенефелдер можел да получава отпечатъци от камъка, като слагал мастило върху изпъкналите части. След откритието му една почти непрекъсната серия от подобрения превърнала литографията в основен метод при отпечатването - същия, който е използван за напечатването на всяка една книга.

Отговор на главоблъсканицата от миналия брой.

Мухата и автомобилите. (1) Мухата среща автомобила В след 1 час и 48 минути. (2) Не е необходимо да се пресмята разстоянието, което изминава мухата. За

$$\frac{270}{1} + \frac{270}{10} + \frac{270}{100} + \frac{2700}{1000} +$$

начинаещия то представлява труден безкраен ред. Просто намираме, че автомобилите се срещат точно след 2 часа. Фактически мухата лети в мили до безкрайност и сумата на тази безкрайна геометрична прогресия е точно 300 мили.

ПОКУПКА НА ЛЕНТА

Ето една главоблъсканица, чийто вид страшно много наподобява на някои стари. Но в същност тя изисква напълно различен подход за решаване. Авторът ѝ е неизвестен.

Четири майки, всяка с една дъщеря, влезли в един магазин да купят лента. Всяка майка купила два пъти повече ярда от своята дъщеря, а всяка жена купила толкова ярда лента, колкото цента платила за един ярд. Мисис Джоунс похарчила 76 цента повече от мисис Уайт, Нора купила три ярда по-малко от мисис Браун, Гледис купила два ярда повече от Хилда, която пък похарчила 48 цента по-малко от мисис Смит. Как се казва майката на Мери?